

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มนุษย์มีชีวิต มีการเรียนรู้ และมีความ เป็นอยู่ร่วมกันที่เรียกว่ามนุษย์ เป็นสัตว์สังคม เพื่อให้มนุษย์มีความรู้ ความเข้าใจระบบสังคม เพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ ย่อมจะต้องมีการถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ และค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ธรรมชาติของมนุษย์ไม่ได้มีแค่เพียงการเรียนรู้เท่านั้น ยังมีความรู้สึกนึกคิดอยู่ด้วย เมื่อมนุษย์เรียนรู้สิ่งที่สะสมมาแต่อดีตแล้ว ก็พยายามที่จะคิดค้นเพิ่มเติม ปรับปรุงแก้ไขให้เป็นของคนในปัจจุบันและถ่ายทอดต่อไปยังอนาคต สังคมจะเจริญและสืบเนื่องกันต่อไป ดังนั้นการศึกษาของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมและสิ่งแวดล้อม หรือกระบวนการที่สังคมถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ และค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านโรงเรียนหรือสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ก็ตาม เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ และคุณธรรม มีความเจริญก้าวหน้ามาจนทุกวันนี้ มีสิ่งหนึ่งที่เชื่อกันว่าน่าจะเป็นแนวคิด ความเชื่อ และเป็นแนวทางในการจัดมวลประสบการณ์ที่เป็นความรู้ให้แก่มนุษย์ทุกระดับการศึกษา ไม่ว่าจะการศึกษานั้นจะเป็นไปตามแบบแผนหรือไม่ก็ตาม ซึ่งพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่า "Philosophy" ในภาษาอังกฤษ นั่นคือคำว่า "ปรัชญา"¹ เมื่อปรัชญาซึ่งเป็นแนวความคิดแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษานั้นทำให้เกิดวิทยาการแขนงหนึ่งเรียกว่า "ปรัชญาการศึกษา"² ซึ่งความหมายและรายละเอียดของปรัชญาการศึกษาจะได้นำเสนอ เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายต่อไป

¹ กිරติ บุญเจือ, ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 1.

² วิทย์ วิศทเวทย์, "ปรัชญากับการศึกษา", ในปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาไทย ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 27.

ความหมายของปรัชญาการศึกษา

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาไว้หลายแนว ซึ่งจะขอนำเสนอพอเข้าใจ ดังนี้ คือ

บรรจง จันทรสา ได้กล่าวถึง ปรัชญาการศึกษาไว้ว่า เป็นความพยายามคิดอย่างถี่ถ้วนอย่างพิถีพิถัน และอย่างมีระบบที่จะมองหรือพิจารณาองค์ประกอบทุกส่วนของ การศึกษาในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญและจำเป็นต่อสังคมและวัฒนธรรมของมวลมนุษย์ แนวคิดหรือความเห็น เกี่ยวกับการศึกษานี้ จะใช้เป็นเครื่องนำทางหรือหลักยึดในการดำเนินการศึกษา³

รัตนา คันทนูเด็ก ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาไว้ว่า เป็นความคิดเชิงปรัชญา ในปัญหาของการศึกษาและเพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติทางการศึกษา⁴

ก็อดฟรี ทอมสัน (Godfrey Thomson) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา คือ ความพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอด พยายามให้ได้ความคิดที่สม เหตุสมผล และใช้ให้ได้ผล เกี่ยวกับการศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้⁵

ธนู แสงศักดิ์ ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาไว้ว่า คือ แนวความคิด ความพยายามอย่างสมบูรณ์รอบคอบที่จะใช้สติปัญญาทำให้การศึกษาโดยส่วนรวม เข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ความเชื่อนี้จะเป็นพื้นฐานในการกำหนดความหมาย คุณค่าและประ เป็นผลการศึกษา ว่ามีข้อดีข้อเสียอย่างไร เกี่ยวกับความมุ่งหมาย วิธีการปฏิบัติ ผลที่จะเกิดขึ้น ความต้องการของผู้เรียนและสังคม เนื้อหาวิชาทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาสังคมและประเทศโดยส่วนรวม⁶

³บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 27.

⁴รัตนา คันทนูเด็ก, ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530), หน้า 43.

⁵Godfrey Thomson, A Modern Philosophy of Education (London: George Allen and Unwin Ltd., 1929), P. 4.

⁶ธนู แสงศักดิ์, "ปรัชญาและการจัดอาชีวศึกษาในปัจจุบัน", วารสารสภา การศึกษาแห่งชาติ (ธันวาคม 2512): 30-39.

สุมิตร คุณากร ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาไว้ว่า คือ อุดมคติ อุดมการณ์อันสูงสุด ซึ่งเป็นหลักยึดในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่บทเป็นต้นกำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา และเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ตลอดจนกระบวนการในการเรียนการสอน⁷

จากความหมายของปรัชญาการศึกษาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษา หมายถึง อุดมคติ แนวคิด หลักการ ซึ่งเกิดจากความพยายามคิดอย่างพินิจพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและอย่างเป็นระบบ โดยพิจารณาดูการศึกษาและองค์ประกอบต่าง ๆ ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อให้ได้แนวคิดหลักในการจัดการศึกษาและนำมาใช้ประโยชน์แก่การปฏิบัติทางการศึกษา ทำให้การศึกษาโดยส่วนรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

หน้าที่และบทบาทของปรัชญาการศึกษา

มิลลาร์ด และ เบอทอคซี (Millard and Bertocci) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของปรัชญาการศึกษาไว้ว่ามี 2 ประการ คือ

1. การวิจารณ์ข้อสมมติฐานทางปรัชญาของระบบและแนวการปฏิบัติด้านการศึกษา และนำความรู้จากวิชาสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ มนุษยศาสตร์และปรัชญา มาเป็นหลักในการพิจารณาข้อสมมติฐานเหล่านั้น ในลักษณะเช่นนี้นักปรัชญาการศึกษาจะทำหน้าที่วิจารณ์และอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่คลุมเครือในวงการการศึกษา หรือองค์ประกอบของการศึกษาที่ไม่เหมาะสม
2. การนำเอาทฤษฎีที่เหมาะสมลงสู่การปฏิบัติ ได้แก่ การนำมาสู่กระบวนการทางการศึกษา เพื่อกำหนดเป้าหมายหลัก และจุดมุ่งหมายของการศึกษา⁸

⁷สุมิตร คุณากร, หลักสูตรและการสอน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2520), หน้า 39.

⁸Richard M. Millard Jr. and Peter A. Bertocci, "Philosophy and Philosophy of Education." in What is Philosophy of Education? ed by Christopher J. Lucas (London : Macmillan Ltd., 1969) : 196-197.

หน้าที่และบทบาทของปรัชญาการศึกษาที่กล่าวมาแล้ว บุคคลที่น่าจะมีบทบาทในการพิจารณาเป็นอย่างมาก คือ นักปรัชญาและนักการศึกษา เนื่องจากนักปรัชญาและนักการศึกษาจะเป็นผู้นำเอาวิธีการ หรือการแสวงหาทางเลือก หรือการสอบถามปรัชญา เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ของการศึกษา เพื่อทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ที่จะแก้ปัญหาของการศึกษา⁹ ด้วย เหตุที่ว่านักศึกษามีความผูกพันกับการศึกษา ทำให้เข้าใจปัญหาการศึกษาได้ ส่วนนักปรัชญานั้นจะช่วยชี้ช่องทางด้วยทรรศนะที่มีคุณค่าต่อการศึกษาและชีวิตมนุษย์ได้

แนวทางในการนำเสนอปรัชญาการศึกษา

นักวิชาการได้กำหนดแนวทางในการนำเสนอปรัชญาการศึกษาออกเป็น 4 รูปแบบด้วยกัน คือ

1. ปรัชญาการศึกษาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาแม่บท โดยการนำเอาหลักการต่าง ๆ จากปรัชญาแม่บทมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา หรือใช้ปรัชญาแม่บทในการสร้างระบบและวิธีการทางการศึกษา ปรัชญาการศึกษาแม่บทที่ได้รับการนำมาประยุกต์เป็นปรัชญาการศึกษามีธรรมชาตินิยม (Naturalism) จิตนิยม (Idealism) ลัทธินิยม (Realism) ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และอัตถิภาวนิยม (Existentialism) เป็นต้น
2. ปรัชญาการศึกษาที่มาจากความคิดของนักปรัชญาแต่ละคน การเสนอปรัชญาการศึกษาในแนวนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอแนวคิดของนักปรัชญาแต่ละคน และต้องการให้ผู้เรียน เข้าใจระบบความคิด และข้อเสนอนั้นของนักปรัชญาแต่ละคนอย่างลึกซึ้ง
3. ปรัชญาการศึกษาที่เป็นกิจกรรมในการแสวงหาความกระจ่างให้กับความคิดทางการศึกษา เน้นที่กิจกรรมของปรัชญา คือการใช้หลักเกณฑ์ทางปรัชญามาวิเคราะห์และแสวงหาความกระจ่างให้กับความคิดต่าง ๆ ทางการศึกษา ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อกระบวนการทางการศึกษา นักปรัชญาการศึกษาที่เสนอความคิดในแนวนี้ เห็นว่าปัจจุบัน เราควรจะใช้ปัญหาทางการศึกษาหลายประการ ซึ่งปรัชญาในแนวนี้ไม่สนใจที่จะเสนอระบบการศึกษา แต่ต้องการ

⁹ เมธี บิลันธนานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2523). หน้า 24.

ให้ความกระจ่างแก่ความคิดทางการศึกษา และขจัดความกำกวมต่าง ๆ เท่านั้น เช่น นักการศึกษา กล่าวว่า คนสนับสนุนและต้องการ เห็น เด็กมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ แต่ถ้านักเรียนได้โต้แย้งไม่เคารพเชื่อฟัง เขาจะยอมหรือไม่ในฐานะที่เป็นครูผู้จัดกิจกรรมทางการเรียนการสอน นักการศึกษาจะพอใจและยอมรับผลกระทบของ "เสรีภาพ" ใดหรือเปล่า สิ่งเหล่านี้เป็น เรื่องที่ปรัชญาการศึกษา ในแนวนี้หยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์ในเรื่องของความหมายและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของเด็กว่าเป็นอย่างไร เป็นต้น

4. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดการศึกษาเป็นแกนกลาง โดยการนำเอาระบบการศึกษาในปัจจุบันมาวิเคราะห์ โดยคำนึงถึงพื้นฐานทาง เศรษฐกิจการ เมืองและวัฒนธรรมแล้ว เสนอ เป็นระบบการศึกษาใหม่ เพื่อจัดข้อบกพร่องของระบบการศึกษาปัจจุบัน นักปรัชญาการศึกษาที่เสนอแนวคิดลักษณะนี้ ได้แก่ เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) และทีโอเคอร์ บราเมลด์ (Theodore Brameld) ได้เสนอให้นำการ เมืองและวัฒนธรรมเข้ามาวิเคราะห์ร่วมกับปรัชญา ในการกำหนดเป้าหมายและวิธีการของการศึกษา ส่วนอิวาน อิลลิช (Ivan Illich) และ เอฟเวอร์เรท โรเมอร์ (Everrett Reimer) หลังจากวิเคราะห์ระบบการศึกษาในปัจจุบัน แล้วเสนอให้ยกเลิกระบบโรงเรียน¹⁰

จากการที่กล่าวมาข้างต้นทำให้มองเห็นได้ว่าการนำ เสนอปรัชญาการศึกษาทั้ง 4 รูปแบบนั้นต่างก็มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป สำหรับการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงปรัชญาการศึกษาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาแม่บท 6 ลัทธิ คือ สสารนิยม นิรันดรนิยม พิพัฒนาการนิยม ปฏิรูปนิยม อัศถิภาวนิยมและปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ลัทธิปรัชญาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1. ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)

คำว่าสารัตถนิยม หรือ Essence หมายถึง สาระหรือเนื้อหาที่เป็นหลัก เป็นแก่น เป็นสิ่งสำคัญ ปรัชญาสารัตถในทางการศึกษาก็คือ ปรัชญาที่ยึดเนื้อหา (Subject Matter) เป็นหลักสำคัญของการศึกษาและเนื้อหาที่สำคัญ (Essential subject-matter) นั่นก็ต้อง

¹⁰ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 42-46.

เน้น เนื้อหาที่ได้มาจากมรดกทางวัฒนธรรมของเรา¹¹

ก. ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ ได้ดำเนินการก่อตั้งอย่างเป็นระบบขึ้นในสหรัฐอเมริกาตอนต้นปี ค.ศ. 1930¹² นักการศึกษาที่มีชื่อเสียงของลัทธินี้ ได้แก่ วิลเลียม แบกเลย์ (William C. Bagley) เฟรดเดอริก บรีด (Frederick S. Breed) และ เฮอร์แมน ฮอร์น (Herman H. Horne) บุคคลเหล่านี้ได้รวมตัวกันอย่างเป็นทางการโดยใช่ชื่อว่า คณะกรรมการสารัตถนิยม เพื่อความก้าวหน้าทางการศึกษาอเมริกา (The Essentialist Committee for the Advancement of American Education)¹³

ข. แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มีรากฐานมาจากปรัชญาบริสุทธิ์ 2 กลุ่ม คือ จิตนิยม (Idealism) และวัตถุนิยม (Realism) กลุ่มจิตนิยม เชื่อว่า จิต (Mind) เป็นส่วนสำคัญที่สุดในชีวิตของมนุษย์จักรวาลนี้โดยธรรมชาติแล้วไม่ใช่วัตถุแต่เป็นสิ่งจำลองของสิ่งที่มองไม่เห็น คือ ความจริงแท้ที่มีอยู่ในโลกของจิตมีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม เป็นจิตมากกว่าวัตถุ คนจะรู้และเห็นความจริงได้ด้วยความคิด (Ideas) และเป็นอิสระจากประสบการณ์¹⁴ ส่วนกลุ่มวัตถุนิยม เชื่อว่าวัตถุหรือสสาร (Matter) เป็นสิ่งจริงแท้ในตัวของมันเอง โดยเหตุนี้การผสมกันของวัตถุและรูปของวัตถุ (Matter and Form) นี้เองคือความจริงที่แท้ และการผสมเหล่านี้ก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ (Law of Nature) ดังนั้นความรู้ที่ได้ต้องได้มาจากการที่เราเห็น ได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์ (Sense Experience) จึงเกิดการเรียนรู้ขึ้น¹⁵

¹¹ไพฑูริย์ ลินลาวัฒน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 63-64.

¹²George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education (New York: John Wiley & Sons, 1964), p. 57.

¹³Raymond F. Callahan, An Introduction to Education in American Society(New York: Alfred A. Knopf, 1961), p. 346.

¹⁴ไพฑูริย์ ลินลาวัฒน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 48-51.

¹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

ค. หลักการสำคัญ

ลัทธิสารัตถนิยมมีหลักการสำคัญของการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้จะต้องเกี่ยวข้องกับการทำงานหนักและการเอาไปประยุกต์ใช้
2. การริเริ่มทางการศึกษาควรจะขึ้นอยู่กับครูมากกว่านักเรียน
3. แก่นแท้ของการศึกษา (Core of Education) คือการเรียนรู้เนื้อหาวิชาที่ได้เลือกสรรมาอย่างดีแล้ว
4. โรงเรียนควรรักษาวิธีการ เดิมที่ใช้ระเบียบวินัยและการอบรมทางจิตใจ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ (Traditional Methods of Mental Discipline)¹⁶

ง. องค์ประกอบทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม มีจุดมุ่งหมายพอสรุปได้ 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (Macro Level) เป็นจุดมุ่งหมายระดับกว้างมุ่งที่จะถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ ทำให้มนุษย์เข้าใจถึงระเบียบแบบแผนของธรรมชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม กับอีกระดับได้แก่ระดับจุลภาค (Micro Level) มีความหมายระดับแคบเฉพาะตัว มุ่งพัฒนาสติปัญญาให้ผู้เรียนเป็นผู้เฉลียวฉลาดและส่งเสริมให้มีระเบียบวินัย มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียนและการทำงาน¹⁷

¹⁶George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, PP. 115-118.

¹⁷ศักดา ปรากฏประทางพร., ปรัชญาการศึกษามัยพื้นฐาน, หน้า 84.

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เป็นหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา (Subject Matter Curriculum) และหลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (Broad Field Curriculum)¹⁸ ที่นำเอา เนื้อหาวิชาที่เลือกสรรมาแล้ว เชื่อมโยงให้ประสานสัมพันธ์กันกับสภาพของสังคมปัจจุบัน เนื้อหาที่เรียน เป็นความรู้พื้นฐาน (Basic Knowledge) เช่น ภาษา ประวัติศาสตร์ คำนวณ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะ ค่านิยม วัฒนธรรมที่ควรธำรงรักษาไว้ ยังรวมถึงความรู้ทางด้าน วิทยาศาสตร์ธรรมชาติอีกด้วย¹⁹ นอกจากวิชาที่กล่าวถึงแล้ว เทวศาสตร์ ปรัชญา วรรณคดี อุตสาหกรรม พลศึกษา ก็รวมเป็นหลักสูตรการศึกษาของปรัชญาสารัตถนิยม เช่นกัน²⁰ แบบแผน ของหลักสูตรจะเป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศเพราะ เป็นสิ่งซึ่งควรธำรงรักษาไว้และให้ได้มาตรฐาน อันเดียวกัน²¹

ผู้สอน

ปรัชญาลัทธินี้ให้ความสำคัญกับผู้สอนเป็นอย่างมาก ให้เป็นผู้ริเริ่มใน กระบวนการเรียนการสอน นั่นคือ การศึกษาค้นคว้าจากครู ครูเป็นผู้ให้และนักเรียน เป็นผู้รับ ครูมีหน้าที่สร้างความสนใจและ เป้าหมายในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ครูต้องเป็นผู้ที่ได้รับการ ฝึกฝนมาเป็นอย่างดีและ เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่สอนมีความประพฤติดี มีคุณลักษณะ สามารถ เป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำในห้องเรียนได้²²

¹⁸ มนุญเลิศ นาคแก้ว และ นางเยาว์ สุชาพันธ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญา การศึกษา (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 113.

¹⁹ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 65.

²⁰ เมธี บิลันธนานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู, หน้า 92.

²¹ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 66.

²² Oliver S. I. Kenberry, American Education Foundation : An Introduction (Columbus, Ohio: Bell and Howell Company, 1974), p. 212.

ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เชื่อว่า ครูเป็นผู้กำหนดและดำเนินการทางการศึกษาดังนั้นบทบาทของผู้เรียนจึงเป็นผู้รับฟังและทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่ครูกำหนดให้ผู้เรียนจึงเปรียบเสมือนเป็นภาชนะรองรับความรู้ที่ครูถ่ายทอดให้ ความสำคัญของผู้เรียนจึงเป็นไปในลักษณะที่จะต้องเรียนรู้ข้อเท็จจริงและสืบคိုให้อุณหภูมิร้อนหลังอีกค่อไป²³

วิธีการจัดการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูเป็นสำคัญ (Teacher-centered-Approach) คือ ครูเป็นผู้อธิบายชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจตามให้ได้ เน้นวิธีการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก การถามตอบในห้องเรียนเป็นการถามตอบเพื่อทำความเข้าใจเป็นใหญ่ ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนความเห็นหรือโต้แย้ง การสอนเน้นภาคทฤษฎีมากกว่าภาคปฏิบัติ ครูสอนเนื้อหาสาระต่าง ๆ ให้นักเรียนมีหน้าที่ท่องจำ ในการสอนจะคำนึงถึงมาตรฐานทางวิชาการมากกว่าความแตกต่างระหว่างบุคคล และอบรมเด็กให้อยู่ในระเบียบวินัยอันดีงามอยู่ในกรอบของวัฒนธรรม²⁴

จ. สรุปแนวคิดปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม

ปรัชญาการศึกษานี้มุ่งอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของสังคมให้แก่คนรุ่นหลัง หลักสูตรจึงประกอบด้วย เนื้อหาสาระการฝึกฝนความรู้ ความชำนาญ และความเชื่อของสังคม ผู้สอนเป็นผู้กำหนดตัดสินใจและคัดเลือกสิ่ง que เห็นว่าผู้เรียนควรจะเรียน ผู้เรียนจะเป็นผู้รับ ผู้ฟัง ฝึกฝนตนเองให้เกิดความเข้าใจและเชี่ยวชาญในสิ่งที่เรียน ส่วนวิธีการจัดการเรียนการสอนใช้วิธีการเรียนรู้จากครูและตำราเป็นการบรรยาย ชักถาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เนื้อหามากกว่าการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน

²³ บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 255.

²⁴ ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 67-68.

2. ปรัชญาการศึกษาวัณครนิยม (Perennialism)

คำว่า "วัณครนิยม" ประกอบด้วยคำว่า นิร / อันตร / นิยม ในภาษาไทย แปลมาจาก คำว่า "Perennialism" ซึ่งมาจากคำว่า Perennial / ism คำว่า Perennial มีความหมายว่า Lasting or Continuing Through the Year หรือมีความหมายตรงกับคำว่า Everlasting แปลว่า คงมีอยู่ตลอดไปหรือคงมีอยู่ชั่วนิรันดร²⁵ ปรัชญาแนวนี้เชื่อว่า การศึกษาควรจะได้สอนสิ่งซึ่งเป็นนิรันดรไม่เปลี่ยนแปลง มีคุณค่าไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด ก็คือ สิ่งที่มีคุณค่าในสมัยกลางของยุโรป ได้แก่คุณค่าของ เหตุผลและคุณค่าของศาสนาอัน เป็นแหล่งสำคัญของปรัชญาวัณครนิยม²⁶

ก. ควาเป็นมา

ลัทธินี้มีรากฐานมาจากแนวความคิดของเพลโตและอริสโตเติล เนื่องจากปรัชญาวัณครนิยมให้ความสำคัญกับความคิดและวัฒนธรรมของคนสมัยโบราณและสมัยกลางของยุโรปที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ตั้งงามไม่เสื่อมสลายและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในสมัยปัจจุบันและทุกประเทศด้วย²⁷ ทฤษฎีทางการศึกษาแบบวัณครนิยมมีฐานความเชื่อมาจากปรัชญาสาขา Neo-Thomism ซึ่งได้คิดค้นมาจากอริสโตเติล (Aristotle) และ เซนต์ ทอมัส อะไควนัส (St. Thomas Aquinas) ที่มีความสนใจในเรื่องการใช้เหตุผลตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ²⁸ อริสโตเติลได้พัฒนาปรัชญาลัทธินี้โดยใช้หลักการคิดอย่างมีเหตุผลของบุคคล (Rational Humanism)

²⁵ ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาอกระบบโรงเรียน, พิมพ์ครั้งที่ 2.

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2519), หน้า 127.

²⁶ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 70.

²⁷ Theodore Brameld, Philosophies of Education in Cultural Perspective (New York: Henry Holt and Co., 1955), p. 288.

²⁸ กิติมา ประดิติลก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1 พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2523), หน้า 86.

ส่วนอะไคนัสได้นำมาปรับปรุงให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบันโดยคำนึงถึงความเชื่อของเรื่องศาสนาคริสต์ พระเจ้าและกฎเกณฑ์ทางศาสนาที่มีชื่อว่า "Scholastic Realism" แนวคิดนี้ได้เข้ามามีบทบาทต่อปรัชญาการศึกษาในคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในศตวรรษที่ 20 นักการศึกษาที่เป็นผู้นำของปรัชญานี้คือ โรเบิร์ต ฮัทชินส์ (Robert M. Hutchins) มอร์ติเมอร์ แอดเลอร์ (Mortimer J. Adler) และ เซอร์ ริชาร์ด ลิฟวิงสโตน (Sir. Richard Livingstone) ได้รวบรวมหลักการและให้กำเนิดปรัชญาการศึกษาในคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกขึ้นในปี ค.ศ. 1919²⁹

ข. แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาที่มีรากฐานมาจากปรัชญาพื้นฐานกลุ่มวัตถุนิยมเชิงเหตุผล (Rational Realism) บางที่เรียกว่าเป็นพวกโทมัสนิยมใหม่ (Neo Thomism) ปรัชญาลัทธินี้แบ่งแนวการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเน้นหนักในเรื่องของเหตุผล สติปัญญา อีกลักษณะหนึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรงเป็นแนวคิดของกลุ่มศาสนานิกายคาทอลิก (Catholic Church) ที่สัมพันธ์เรื่องศาสนาเข้ากับเหตุผล³⁰

ค. หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาในคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก มีหลักการสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. ธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ย่อมเหมือนกันในทุกกาลเทศะ การจัดการศึกษาควรเหมือนกันสำหรับทุกคน
2. สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์คือ สติปัญญา การศึกษาจึงควรมุ่งพัฒนาสติปัญญาและความมีเหตุผล

²⁹ ศุกร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 166-167.

³⁰ ไพบูลย์ ลินลาวัฒน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 71.

3. การศึกษามุ่งให้ผู้เรียน เข้าถึงสัจจะหรือความจริงแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง การศึกษามีได้เป็นไปเพื่อสอนให้คนปรับตัวเข้ากับสังคม หากให้คนปรับตัว เข้ากับความจริงที่ฉาบฉวย
4. การศึกษามีใช้การเอาอย่างชีวิตหรือเลียนแบบชีวิต หากเป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต
5. นักเรียนควรเรียนรู้วิชาพื้นฐานขางประการ เพื่อจะได้รู้ถึงสิ่งซึ่งจริงแท้และถาวรที่สุดในโลกโดยต้อง เรียนวิชาหลักที่จะพัฒนาผู้เรียนทั้งทางค่านิยมและร่างกาย
6. วิชาหลักที่ควรแก่การศึกษา คืองานนิพนธ์ในหนังสือ Great Books ได้แก่งานนิพนธ์ที่สำคัญ ๆ ทางวรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เป็นการเอาของดีจากอดีตมาใช้ในปัจจุบัน³¹

ง. องค์ประกอบทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ เป็นคนที่แท้จริง การที่จะสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องรู้จักและเข้าใจตัวเอง ให้เห็นว่าตัวเองมีหลังธรรมชาติอยู่ภายใน การศึกษาต้องพัฒนาหลังธรรมชาตินั้นให้เต็มที่ คือ การพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ให้ทำอะไรอย่างมีเหตุผล เป้าหมายของการศึกษาจึงควร เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณสมบัติในเชิงสติปัญญาและ เหตุผลในตัวมนุษย์เป็นหลักสำคัญ³²

หลักสูตร

หลักสูตรตามแนวคิดของปรัชญาการศึกษานี้ควรกำหนดขึ้นโดยผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ เป็นหลักสูตร เน้นศิลปศาสตร์ (Liberal Arts Curriculum) คือ การอ่าน

³¹ สุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 167-169.

³² ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 71-72.

การฟัง การพูด การเขียนและการคิด หรือเน้นวิชาไตรภาค (3 R's) นั้นเอง³³
 ศิลปศาสตร์โดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือศิลปะทางภาษา (Literary Arts) ซึ่งประกอบด้วย
 ด้วโยวยากรณ์ วาทศิลป์และตรรกศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่งคือ ศิลปะทางคำนวณ (Mathematical
 Arts) ประกอบด้วยวิชาเลขคณิต เรขาคณิต คาราศาสตร์และดนตรี วิชาศิลปศาสตร์
 เหล่านี้มุ่งที่การพัฒนาสติปัญญา (Intellectual Development) ของผู้เรียน เป็นหลักสำคัญ³⁴
 ในเรื่องเนื้อหาและตำราเรียนนั้น เน้นเนื้อหาที่เรียกว่า "The Great Books หรือ Classic
 Works" ซึ่งถือว่าเป็นงานอมตะคือมีค่าทุกยุคทุกสมัย งานที่เป็นอมตะเหล่านี้จะประกอบไปด้วย
 งานทางศิลปะ งานทางวรรณกรรม ทางด้านการเมือง รวมทั้งงานทางด้านวิทยาศาสตร์
 และคณิตศาสตร์ด้วย³⁵

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาถือว่าครูมีความจำเป็นต่อการเรียนการสอน เป็นผู้หน้าที่
 ดูแลรักษาระเบียบวินัย ควบคุมความประพฤติของนักเรียนไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอทาง คั้งนั้นครูจึงเป็น
 ศูนย์กลางของการจัดการเรียนการสอนมีหน้าที่สั่งสอน ฝึกฝน อบรม ไม่ให้ผู้เรียนออกนอกกลุ่ม
 นอทาง เป็นผู้คัดลิจเลือกเนื้อหาและสอนศิษย์ให้ใช้ธรรมชาติของตนเอง คือสติปัญญาไปในทาง
 ที่ถูกที่ควร³⁶

ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาถือว่าผู้เรียนมีสติปัญญามีศักยภาพในตัวเองแล้ว แต่ยังไม่
 ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเต็มที่และอย่างพอเพียง การเรียนรู้หรือสติปัญญาจะเกิดขึ้นได้คิจาก
 การฝึกฝนของเด็กเอง เด็กจึงมีบทบาทในการเรียนอย่างมากเท่า ๆ กันหรือมากกว่าครู และ

³³ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 170-171.

³⁴ Robert M. Hutchins, The Higher Learning in America (New Haven Conn: Yale University Press, 1976), p. 258.

³⁵ ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 73.

³⁶ กติมา ประดิติลก, ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1, หน้า 87.

เป็นลักษณะของการถกเถียง แลกเปลี่ยน อภิปรายกับครู แต่อยู่ภายใต้การแนะนำของครู³⁷

วิธีการจัดการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาที่มีหลัก "สมรรถภาพในการคิดอย่างมีเหตุผล" (Faculty of Reason) และใช้การศึกษาพัฒนาสิ่งนี้ก่อนสิ่งอื่น เมื่อคนมีเหตุผลก็หมายถึงว่า "สติปัญญา" (Intellect) สามารถที่จะดูแลตัวเองได้ ตลอดจนสามารถควบคุมตัวเองในการเรียนรู้ขั้นสูงต่อไปได้³⁸ วิธีการเรียนที่สำคัญจึงเป็นการใช้เหตุผล อภิปราย ถกเถียง ได้แย้งกัน โดยผู้สอนมีบทบาทในการนำอภิปรายตั้งประเด็นสำหรับการถกเถียงและตั้งปัญหาให้ผู้เรียนตอบหรืออภิปราย คอยช่วย ชี้แจงหรือสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิดและสติปัญญาของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้³⁹ ดังนั้นครูเป็นศูนย์กลางของการเรียน เป็นบุคคลสำคัญในการคัดเลือกเนื้อหาและวิธีการสอน นักเรียนมีหน้าที่รับและทำความเข้าใจที่ครูแนะนำ ห้องเรียนจะต้องจัดอย่างมีระเบียบและสะอาดอยู่เสมอ⁴⁰

จ. สรุปแนวคิดปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม

ปรัชญาการศึกษานี้มุ่งพัฒนาด้านสติปัญญา ความมีเหตุผลและจริยธรรม หลักสูตรจึง เน้นการอ่านออกเขียนได้และคิดเลข เป็น ครูเป็นศูนย์กลางในการเรียน เป็นผู้ดูแลรักษาระเบียบวินัยและควบคุมความประพฤติของผู้เรียน ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนแสดงเหตุผล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมีความแม่นยำในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ วิธีการจัดการเรียนการสอน ใช้วิธีการบรรยาย ถกเถียง อภิปราย การใช้เหตุผลและสติปัญญา

³⁷ โทซูร์ย์ ลินลาร์คน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 74.

³⁸ บรรจง จันทรสา, ปรัชญากับการศึกษา, หน้า 163.

³⁹ โทซูร์ย์ ลินลาร์คน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 75.

⁴⁰ ศุภกร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 170.

3. ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

พัฒนาการนิยม (Progressivism) หมายถึงความก้าวหน้า เปลี่ยนแปลง ไม่หยุดอยู่กับที่ ปรัชญานี้มีความเชื่อว่า สารสำคัญและภาวะความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย มิได้คงที่หรือหยุดนิ่ง หากแต่จะเปลี่ยนแปลงแปรสภาพไปตามกาลเวลาของสิ่งแวดล้อม⁴¹ ซึ่งการศึกษาตามแบบพัฒนาการนิยม (Progressivism Education) หรือ "การศึกษาแผนใหม่" ที่เรารู้จักกันโดยทั่วไปนั่นเอง ปรัชญาการศึกษานี้ได้ชื่อว่า "หนทางแห่งความมีอิสระที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงวัฒนธรรมและสังคม (A Liberal Road to Culture)"⁴² จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงที่สุดในการกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมและสังคมนั้น ไม่ใช่ค่านิยมหรือจารีตประเพณีดั้งเดิม หากแต่เป็นเทคโนโลยี การค้นคว้าและประสบการณ์ของมนุษย์ที่ได้รับมาจากการที่ได้เห็นประจักษ์และรับรู้มาจากโลกแห่งความเป็นจริง⁴³

ก. ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มีพื้นฐานดั้งเดิมมาจากลัทธิ Empiricism ซึ่งมีกำเนิดมาตั้งแต่ราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในประเทศอังกฤษ ต่อมาได้มีการนำเอาแนวความคิดและวิธีการของลัทธินี้มาสร้างเป็นปรัชญาใหม่ขึ้น มีชื่อเรียกไปต่าง ๆ กัน เช่น Experimentalism, Pragmatism, Instrumentalism เป็นต้น⁴⁴

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1920 ในระยะนั้นได้มีการเคลื่อนไหวที่จะปฏิรูปการศึกษาในสหรัฐอเมริกา ไปสู่การศึกษาแผนใหม่ กลุ่มนักปรัชญาการศึกษาที่ร่วมกันบุกเบิกลัทธินี้ คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey)

⁴¹Theodore Brameld, Philosophy of Education in Cultural Perspective (New York: Dryolen Press, 1958), p. 90.

⁴²Brameld, op. cit, pp. 90.

⁴³บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 244.

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 243.

วิลเลียม คิลแพทริก (William Kilpatrick) และ จอห์น ไชล์ดส์ (John Childs)

ได้มีการจัดตั้งสมาคมการศึกษาแบบพัฒนาการ (The progressive Education Association)

ในปี ค.ศ. 1919⁴⁵

ข. แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญานี้มีพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ซึ่งเชื่อในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงและมองชีวิตว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความรู้และความจริงสูงสุดไม่แน่นอน แต่สิ่งที่เป็นจริงจะต้อง เป็นสิ่งที่นำมาปฏิบัติแล้วได้ผล และการที่จะได้มาซึ่งความรู้ ความจริงจะต้องลงมือกระทำเพื่อให้เกิดประสบการณ์ เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาการให้กับตนเอง ได้ตามสภาพของสิ่งแวดล้อมและกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป การค้นคว้า การทดลองตามแนววิทยาศาสตร์ เป็นการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้อง มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดอนาคตโชคชะตาของตนเอง ฉะนั้นมนุษย์ควรจะ เน้นความสำคัญของคุณค่าของแต่ละบุคคลให้มาก⁴⁶

ค. หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม มีดังนี้

1. การศึกษาคือชีวิต ซึ่งเป็นการให้ประสบการณ์ที่สามารถนำไปใช้ได้ เรียนรู้เพื่อให้สามารถเข้าใจปัญหาของชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่าง เป็นสุข

2. เด็กเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child-centered)

⁴⁵ วิจิตร ศรีสะอ้าน "ทฤษฎีการศึกษาร่วมสมัย" เอกสารการสอนพิเศษพื้นฐาน การศึกษา เล่ม 1 (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525), หน้า 272.

⁴⁶ กิติมา ประดิติลก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 88.

3. ประสบการณ์ย่อมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยอาศัยการเรียนรู้จากวิธีการแก้ปัญหา (Problem Solving Method) เป็นสำคัญ

4. ครูไม่ใช่ผู้บังคับการหรือออกคำสั่ง แต่จะทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำและคำปรึกษา

5. การศึกษาเป็นเครื่องมือที่จะสร้างความร่วมมือกัน รู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ

6. ความเป็นประชาธิปไตยจะเป็นตัวกระตุ้น อันจะก่อให้เกิดความมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการดำรงบุคลิกภาพของคน ถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีต่อความเจริญของงาม⁴⁷

ง. องค์ประกอบทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาลัทธินี้ หอสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาควบคู่กันไป
2. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รู้จักแก้ปัญหาได้
3. มุ่งส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียน
4. มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสนใจ ความถนัดและลักษณะพิเศษของผู้เรียน⁴⁸

⁴⁷George F. Kneller, Introduction to the Philosophy, pp. 96-103.

⁴⁸ไพฑูริย์ ลินลาวัณย์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 82-83.

หลักสูตร

โดย เหตุที่หลักสูตรในปรัชญาการศึกษาเน้นที่ประสบการณ์ของผู้เรียน เป็นหลักสำคัญ หลักสูตรในแนวนี้เรียกว่า "เป็นหลักสูตร Child Centered Curriculum หรือ Activity Centered Curriculum" ซึ่งจะทำให้เข้าใจตนเองและสังคมมากขึ้น⁴⁹ เนื้อหาที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษคือ สังคมศึกษาและวิชาการสื่อความหมายเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ก็ถือว่าสำคัญ แต่เป็นสิ่งสำคัญในแง่ของวิธีการคือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ไม่ใช่เนื้อหาโดยตรง⁵⁰

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ถือว่าครูมีหน้าที่ในการจัดประสบการณ์ที่ดีและเหมาะสมให้กับผู้เรียน ครูต้องเป็นผู้รอบคอบและมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางในวิชาที่สอน ครูจะต้องเป็นผู้มีบุคลิกดี มีความเห็นอกเห็นใจยอมรับในเรื่องความแตกต่างของเด็ก รู้จักคิดแปลงสภาพภายในโรงเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการและความสามารถของเด็ก และครูเป็นผู้คอยแนะนำ มิใช่ผู้สั่งการหรือกระทำเสียเอง⁵¹

นอกจากนั้นครูยังต้องทำความรู้จักกับผู้เรียนเป็นส่วนตัวอย่างดี รู้จักความสนใจความสามารถและความต้องการของผู้เรียน เพื่อจะได้วางแผนให้เกิดสถานการณ์การเรียนรู้ได้ตามความต้องการและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนด้วย ในบางขณะครูควรจะทำหน้าที่ประสานงานเพื่อความสนใจของผู้เรียนกิจกรรมการเรียนการสอนดำเนินไปตามแผนที่ได้ร่วมกันวางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ⁵²

⁴⁹ กิตติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 89.

⁵⁰ ไพฑูรย์ สิ้นลาร์คน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 83.

⁵¹ กิตติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 89.

⁵² สักดา ปรารงค์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษามัธยมศึกษา, หน้า 68.

ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาก เพราะถือว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้คือเมื่อผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงหรือลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) ดังนั้นบทบาทของผู้เรียนคือมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีส่วนร่วมในการเลือกหรือกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมที่ตนเองสนใจ เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามความต้องการ เหมาะสมกับความถนัดและความสามารถของผู้เรียน⁵³

วิธีการจัดการเรียนการสอน

วิธีการจัดการเรียนการสอนถือว่าผู้เรียนควรมีบทบาทด้วยตนเองมากที่สุด การเรียนจึงควรเป็นเรื่องของการกระทำ (Doing) มากกว่าความรู้ (Knowing) ผู้เรียนจะกระตือรือร้นในการเรียนมากกว่าคอยแต่รับอยู่เฉย ๆ วิธีการเรียนพอสรุปได้คือ การจัดชั้นเรียนให้เป็นชุมชนหรือสังคมอย่างหนึ่ง เปิดโอกาสให้ทุกคนซึ่งเป็นสมาชิกได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นโดยใช้หลักการประชาธิปไตย ทุกคนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยเริ่มจากวิธีการอภิปรายปรึกษา วางแผนและร่วมมือทำงานด้วยกันเป็นหลัก ส่วนงานที่สอนนิยมจัดทำในรูปแบบโครงการต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนได้ร่วมกันวางแผนเป็นเรื่อง ๆ ไป⁵⁴

จ. สรุปแนวคิดปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนกล่าวคือ มุ่งพัฒนาบุคคลให้รู้จักแก้ปัญหา ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หลักสูตรเป็นเรื่องของชีวิตประจำวัน โดยพิจารณาจากความต้องการและความสนใจด้วยระบบประชาธิปไตยของกลุ่มผู้สอนมีหน้าที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาและ เป็นผู้ประสานงาน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามลักษณะ

⁵³ไพฑูริย์ ลินลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 84-85.

⁵⁴ภิญโญ สาธร, การศึกษา: ปัญหาที่คอคนแก้ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2530), หน้า 145-146.

พิเศษของแต่ละคน ผู้เรียนจะเป็นผู้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ด้วยตนเอง วิธีการจัดการเรียนการสอนจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมมือจัดกิจกรรมและลงมือปฏิบัติกิจกรรมแก้ปัญหาด้วยตนเอง

4. ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

ปรัชญาปฏิรูปนิยมได้วิวัฒนาการมาจากปรัชญาพัฒนาการนิยม แต่ก้าวหน้าไปถึงขั้นให้ผู้เรียน เป็นผู้นำสังคมให้พัฒนาสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ในอันที่จะสร้างสังคมใหม่ เป็นสังคมในอุดมคติ⁵⁵

ก. ความเป็นมา

กล่าวได้ว่า จอห์น ดุย เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า "Reconstructionism" แปลความว่าการปฏิรูป การบูรณะหรือสร้างขึ้นใหม่ ในแนวคิดของเขาตั้งแต่ศตวรรษ 1920 หลังจากนั้นได้มีกลุ่มนักปรัชญาชั้นนำเห็นด้วยกับแนวคิดของเขา และได้เรียกร้องให้มีการจัดระบบการศึกษาเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมใหม่ เป็นสังคมที่มีความเสมอภาค ยุติธรรมกว่าสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน⁵⁶

สาเหตุของการเกิดลัทธินี้ขึ้นเนื่องจากปี ค.ศ. 1930 สหรัฐอเมริกาได้เกิดสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาคนว่างงานมีมาก คนไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นมากขึ้น จึงมีนักคิดกลุ่มหนึ่งเรียกตัวเองว่า "Frontier Thinkers" (นักคิดแบบล้ำหน้า) นักคิดกลุ่มนี้คิดจะเปลี่ยนแปลงระบบโรงเรียนให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมโดยมีผู้นำ คือ ยอร์ช เคานต์ (George Counts) และ แฮโรลด์ รักส์ (Harold Ruggs)⁵⁷

⁵⁵ ฐิติพงษ์ อรรถมานุสรณ์, พื้นฐานการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2522), หน้า 80.

⁵⁶ บรรจง จันทรส, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 246-247.

⁵⁷ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 190.

แนวความคิด เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อปฏิรูปลังคมนี้ เริ่มปรากฏ แค้นชัด เมื่อประมาณ ค.ศ. 1950 ธีโอดอร์ แบรมเมลด์ (Theodore Brameld) นักการศึกษา ชาวสหรัฐอเมริกา ได้เสนอแนวคิดปรัชญาการศึกษาพร้อมกับ เสนอรายละเอียด เกี่ยวกับการจัดการศึกษาระบบปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) จึงกล่าวได้ว่า แบรมเมลด์ (Brameld) เป็นผู้นำในการวางรากฐานการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมที่มีแนวปฏิบัติดังปรากฏอยู่ในทุกวันนี้⁵⁸

ข. แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ได้พัฒนาแนวความคิดมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และแนวความคิดของปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) รวมเข้าด้วยกัน⁵⁹ ปรัชญาปฏิบัตินิยม เชื่อว่าความรู้ความจริงนั้น เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และความรู้ก็เป็น เครื่องมือในการแก้ปัญหา ส่วนปรัชญาพัฒนาการนิยมมีแนวความคิดพื้นฐานเดียวกับปรัชญาปฏิบัตินิยมแต่มุ่งการพัฒนาผู้เรียนในทุกด้าน เป็นหลัก⁶⁰

ค. หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญตามแนวคิดปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม มีดังนี้

1. การศึกษาจะต้อง เป็นวิธีการสำคัญที่จะสร้างสังคมใหม่ขึ้นมา ซึ่งเป็นระบบสังคมที่บรรลุถึงค่านิยมพื้นฐานของวัฒนธรรมและในขณะ เดียวกันก็ให้สอดคล้องกับสภาวะทาง เศรษฐกิจและสังคมของโลกสมัยใหม่ด้วย
2. สังคมใหม่จะต้อง เป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และสมาชิกของสังคมจะเป็นผู้ควบคุมสถาบันต่าง ๆ และทรัพยากรทั้งหลาย

⁵⁸บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 247.

⁵⁹กิติมา ประดิษฐ, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 92.

⁶⁰ไพฑูริย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 55, 82.

3. เด็ก สถานศึกษาและแนวทางการศึกษาย่อม เป็นไปตามพลังของสังคม การศึกษาจึงต้องคำนึงสังคมสอนให้คนตระหนักในสังคม
4. ครูต้อง เป็นบุคคลที่จะทำให้เด็กมองเห็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะสร้างสังคมใหม่โดยวิถีทางประชาธิปไตย
5. วิธีการและเป้าหมายของการศึกษาจะต้อง เป็นไปในรูปของการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นอยู่และสอดคล้องกับการค้นพบใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์⁶¹

ง. องค์ประกอบทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายหลักของปรัชญาการศึกษานี้คือ โครงการต่าง ๆ ที่ใช้ในการปฏิรูปสังคม สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมและการศึกษามุ่งสร้างระเบียบสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรมสังคมใหม่ ต้องอยู่บนพื้นฐานของสังคมและเศรษฐกิจของโลกปัจจุบัน⁶² หากจะสรุปจุดมุ่งหมายได้ดังนี้ คือ

1. การศึกษาจะต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่
2. การศึกษาต้อง เป็นไป เพื่อส่งเสริมพัฒนาสังคมโดยตรง
3. การศึกษาจะต้องมุ่งสร้างระเบียบใหม่ของสังคมจากพื้นฐาน เดิมที่มีอยู่
4. ระเบียบใหม่รวมทั้งวิธีสร้างต้องอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย
5. การศึกษาต้องให้เด็กเห็นความสำคัญของสังคมควบคู่ไปกับตนเอง⁶³

⁶¹George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, pp. 121-125.

⁶²กิตติมา ประติติลล, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 92.

⁶³ไพฑูริย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 89.

หลักสูตร

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ใช้หลักสูตร เน้นสังคม (Social Oriented Curriculum) เป็นหลัก โดยทั่วไปหลักสูตรแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ คือ

1. กลุ่มปรุมนิเทศและสร้างแรงจูงใจ ประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ที่ใกล้ตัว และเกี่ยวข้องกับผู้เรียนจนขยายกว้างออกไปในระดับสังคม ประเทศชาติและนานาชาติ
2. กลุ่ม เศรษฐกิจและการ เมืองในท้องถิ่นและขยายกว้างออกไป ทั้งในแง่ของสภาพปัจจุบันและความเป็นมา
3. กลุ่มทางวิทยาศาสตร์ศึกษาถึงบทบาทของวิทยาศาสตร์ในชีวิตประจำวัน ความแตกต่างของวิทยาศาสตร์จากศาสตร์อื่น ๆ รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์
4. กลุ่มศิลปะ ระเบียบและทำความเข้าใจศิลปะกับบทบาทในชีวิตประจำวัน และแนวทางในอนาคต
5. กลุ่มการศึกษาผู้เรียนจะได้เข้าใจบทบาทของการศึกษาและกระบวนการต่าง ๆ ของการศึกษา เพื่อจะได้วิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ
6. กลุ่มมนุษยสัมพันธ์ ผู้เรียนจะได้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มและระหว่างวัฒนธรรม
7. กลุ่มเทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงคุณค่าและรูปแบบของวิธีการที่ใ้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งวิธีการและจุดมุ่งหมายควรให้สอดคล้องกัน⁶⁴

⁶⁴ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 90-91.

ผู้สอน

ผู้สอนไม่ใช่ผู้รู้หรือชี้แนะเพียงผู้เดียว แต่เป็นผู้กระตุ้นแรงจูงใจให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ เพื่อหาทางแก้ไข เปลี่ยนแปลงข้อบกพร่องต่าง ๆ ของสังคม เพื่อให้เป็นไปตามทัศนคติและหลักการของสมาชิกในสังคมใหม่ที่ปราศจากปัญหา⁶⁵ แล้วจึงดำเนินการ ค้ำช่วยหลักของประชาธิปไตย คือ

1. ครูต้องเชื่อมั่นในหลักประชาธิปไตยและเชื่อมั่นในตนเอง
2. ครูต้องเป็นนักบุกเบิก สนใจปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่าง กว้างขวาง
3. ครูต้องมีทักษะในการรวบรวม สรุปและวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้แก่ผู้เรียนได้
4. ใฝ่ศึกษาค้นคว้าในการตัดสินใจ⁶⁶

ผู้เรียน

ผู้เรียนความปรารถนาทางการศึกษานี้ จะต้องเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของสังคม มากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักคุณค่าของสังคม เรียนรู้วิธีการ ทำงานร่วมกัน เพื่อการแก้ปัญหาของสังคมได้รับการฝึกฝนให้รู้จักเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำความเข้าใจและแก้ปัญหาสังคมตามแนวทางของประชาธิปไตย⁶⁷

วิธีการจัดการเรียนการสอน

เกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนการสอนนั้น ปรารถนาการศึกษาครั้งนี้ต้องการ ให้ผู้เรียนสำรวจความต้องการและความสนใจของตนเอง ประกอบการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง การเรียนการสอนจะมีบรรยากาศแห่งความเป็นอิสระ ตารางสอนมีความยืดหยุ่นได้

⁶⁵ ศุภร ศรีแสน, ปรารถนาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 193.

⁶⁶ ไพฑูรย์ ลินลาวัฒน์, ปรารถนาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 90-91.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91-92.

เป็นการอภิปรายแสดงความคิดในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น พร้อมทั้ง, ทาข้อเสนอนะ แนวทางในการแก้ไข เพื่อปฏิรูปสังคม โดยอาศัยความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น วิธีการที่ใช้ประกอบคือ

1. ครู เป็นผู้ชักจูงให้ผู้เรียนมองเห็นความจำเป็นที่ต้องสร้างสรรค์สังคมใหม่
2. ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
3. อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเห็นกันอย่างเสรีตามระบอบประชาธิปไตย
4. ผู้เรียนลงมือแก้ปัญหาด้วยตัวของผู้เรียนตามแนวทางที่วางไว้⁶⁸

ในเรื่องวิธีการสอนนั้น เน้นให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ด้วยตัวผู้เรียนเอง ประกอบด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการของโครงการ วิธีการแก้ปัญหา วิธีการทางประวัติศาสตร์ วิธีการปรัชญาและการใช้บทบาทสมมติ⁶⁹

จ. สรุปแนวคิดปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มุ่งพัฒนาคนไปพร้อม ๆ กับสังคม จุดมุ่งหมายสำคัญ คือการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถและทัศนคติที่จะออกไปปฏิรูปสังคมและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมให้ดีขึ้น หลักสูตรจึงเป็นรายวิชาให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพสังคม เพื่อจะออกไปปฏิรูปสังคม ผู้สอนต้องสนใจเรื่องราวต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เชื่อมมั่นในหลักประชาธิปไตย ผู้เรียนต้องตระหนักในหน้าที่ต่อสังคม เป็นสำคัญ มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม วิธีการจัดการเรียนการสอนใช้วิธีทางปรัชญา วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์วิจารณ์ หาข้อบกพร่องเพื่อแก้ไขสังคมไปสู่การสร้างสังคมใหม่

⁶⁸ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 195.

⁶⁹ ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 92-93.

5. ปรัชญาการศึกษาอัตถภาวนิยม (Existentialism)

คำว่า "อัตถภาวะ" มาจากศัพท์มคธคือคำว่า อัตถิ แปลว่า เป็นอยู่
รวมกับคำว่า ภาวะ แปลว่า สภาพ ซึ่งคำว่า อัตถภาวะ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า
Existence แปลว่า ความมีอยู่ ปรัชญาการศึกษาอัตถภาวนิยม เป็นปรัชญาที่มุ่งเสริมสร้าง
ให้มนุษย์มีเสรีภาพในการ เลือกและรู้จักใช้เสรีภาพในการ เลือกอย่างมีความรับผิดชอบในตัวเอง⁷⁰

ก. ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาอัตถิเป็นกระบวนการทางความคิดใหม่ของปรัชญา
นักคิดที่สำคัญคือ ซอเรน คีร์เคอร์การ์ด (Soren Kierkegard 1813-1855) เป็นนักปรัชญา
ชาวเดนมาร์ค ซึ่งได้รับการยกย่องในปัจจุบันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดปรัชญาการศึกษาอัตถิเป็นครั้งแรก
ได้เสนอความคิดว่า ปรัชญาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน คั้งนั้นทุกคนจึงควรสร้างปรัชญาของ
ตนเองจากประสบการณ์ ไม่มีความจริงนิรันดรให้ยึดเหนี่ยวเป็นสรณะตายตัว⁷¹ ผู้นำปรัชญา
อัตถิภาวนิยมในยุคของเราคือ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) ยังปอล ซาร์ตร์
(Jean - Paul Sartre) คาร์ล จัสเปอร์ (Karl Iasper) เมอริช เมอเล ปองเต
(Mavrice Merleau-Ponty) กาเบรียล มาร์เชล (Gabriel Marchel) ปอล ทิลลิช
(Paul Tillich) และมาร์ติน บูเบอร์ (Martin Buber)⁷² ในด้านการศึกษาได้มีผู้ประยุค
แนวคิดนี้ไปใช้กับการศึกษาโดยนำไปทดลองปฏิบัติในโรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนสาธิต
โรงเรียน Summerhill ในอังกฤษของ A.S. Neill ส่วน Lewis Wadham ได้นำแนว
ความคิดนี้ไปจัดตั้งโรงเรียนในสหรัฐอเมริกาเรียกชื่อว่า American Summer Hill Schools
และจัดตั้งมหาวิทยาลัยเบคอิสระ เช่น มหาวิทยาลัยแห่งนครนิวยอร์ก เป็นต้น⁷³

⁷⁰ ธีรติ บุญเจือ, ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 3.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁷² สักดิ์ชัย นิรัฐทวี, ปรัชญาบนเส้นทางของการศึกษา (กรุงเทพมหานคร:
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530), หน้า 55.

⁷³ ศุกร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 153.

ข. แนวคิดพื้นฐาน

ลัทธินี้ถือว่า มนุษย์ย่อมเป็นตัวของตัวเอง มีสิทธิเสรีภาพที่จะทำพฤติกรรมใดก็ตามประสงค์และมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง (Freedom, Choice and Responsibility) มนุษย์เป็นผู้สร้างชีวิตและอนาคตของตัวเอง เป็นปรัชญาที่สอนให้มนุษย์ยึดตัวเองเป็นหลัก (Human Subjectivity) เป็นปรัชญาที่ต่อต้านธรรมเนียม (Naturalism) และจิตนิยม (Idealism) เพราะทั้งสองลัทธิปฏิเสธเสรีภาพของมนุษย์ ดังนั้นอรรถิภาวนิยมเกิดขึ้นมาเพื่อต่อต้านการยึดถือประเพณีเก่า ๆ ของมนุษย์⁷⁴

ค. หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มีหลักการสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

1. เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในทางที่จะเป็นผู้กำหนดอนาคตของตัวเอง ตลอดเวลา สามารถที่จะเลือกการกระทำของตนเอง ตลอดจนรับผิดชอบในการกระทำอันจะมีผลต่อตนเองและสังคม และเป็นผู้กำหนดแนวทางชีวิตและโชคชะตาของตนเอง
2. บทบาทและหน้าที่ของการศึกษา คือ จะต้องสร้างคนให้เป็นตัวของตัวเอง เพื่อจะได้มีขีดความสามารถเลือกการกระทำของคนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้⁷⁵

ง. องค์ประกอบทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ถ้าหากจะกล่าวถึงจุดมุ่งหมายการศึกษาเป็นข้อ ๆ ก็อาจจะกล่าวได้ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาผู้เรียนเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยการแสวงหาความหมายของชีวิตด้วยตัวเอง

⁷⁴ ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญากับการศึกษานอกระบบโรงเรียน, หน้า 176-177.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

2. มุ่งให้ผู้เรียนตระหนักใน เสรีภาพของการ เลือกตัดสินใจและจะต้อง ยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ เขา เลือกนั้น
3. มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจตัวเอง สามารถเข้าใจถึงจุดอ่อนจุดแข็งของคน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของคนเองให้สูงขึ้น
4. กระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาค่านิยมและคุณค่าทางคุณธรรมของคนเอง ขึ้นมา
5. เพื่อสร้างสังคมที่มีอิสระ เสรีภาพ พร้อมทั้งสร้างบุคคลให้ เป็นผู้ มีวินัย⁷⁶

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ไม่ถือว่าวิชาใดสำคัญเหนือกว่าวิชาใด ถ้าผู้เรียนเห็นว่าวิชาใดจะช่วยให้รู้จักตนเอง และเข้าใจโลกได้มากวิชานั้นย่อมเหมาะสมไม่ว่า จะเป็นวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ปรัชญา หรือประวัติศาสตร์ก็ตาม แต่ไม่ว่าวิชาใดก็ตามควรพูด ถึงปัญหาเสรีภาพ ความทุกข์ ชัยชนะ ปรາชัย ความขัดแย้ง ฯลฯ ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐาน ของความเป็นมนุษย์⁷⁷ เนื้อหาที่เรียนจะเน้นค่านิยมมนุษยศาสตร์ซึ่งเป็นเครื่องมือบรรลุจุดมุ่งหมาย และควรเป็นหลักสูตรกิจกรรมจริง ๆ ให้นักเรียนวางแผนตามความสนใจ⁷⁸

⁷⁶ Oliver S.I. Kenberry , American Education Foundation: An Introduction, p. 220.

⁷⁷ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เคล็ดไทย, 2516), หน้า 127-128.

⁷⁸ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 60.

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เน้นให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง เป็นสำคัญ ดังนั้น ครูมีหน้าที่จะคอยกระตุ้นหรือเร้าให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง สามารถหยิบยกความถนัดและความสามารถเฉพาะคนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด⁷⁹ ครูเป็นแหล่งทรัพยากรบุคคลของผู้เรียน ครูต้องวางแผนร่วมกับผู้เรียนแต่ละคนซึ่งจะต้องอยู่บนเป้าหมายและความต้องการของผู้เรียนคนนั้น โดยครูจะเป็นผู้ชี้แนวทางให้แก่ผู้เรียนแต่จะไม่ออกคำสั่งแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาจุดหมายและความรับผิดชอบของตนเองอย่างเสรี⁸⁰

หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้สอนคือ การช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักการแก้ปัญหาและต่อสู้กับกรอบของสังคมต่าง ๆ เช่น ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อทางศาสนาบางประการที่ทำให้ เสรีภาพในการเลือกทางเดินของชีวิตน้อยลง ช่วยให้ผู้เรียนมองโลกกว้างขึ้น มีความคิดยึดในกรอบของชีวิตที่คนในสังคมตั้งขึ้นน้อยลงไป⁸¹

ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เน้นผู้เรียนมีบทบาทสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนการสอน ผู้เรียนเป็นผู้มีอิสระและเสรีภาพในการเลือกสิ่งที่จะเรียนตามความสนใจ จะเรียนคนเดียวหรือเรียนเป็นกลุ่ม⁸² เนื่องจากเป้าหมายของการศึกษานั้นมิใช่เพื่อความรู้ มิใช่เพื่อสังคม แต่เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักตัวเอง เข้าใจตัวเอง ด้วยเหตุนี้เองแนวทางด้านจริยธรรมและการปฏิบัติคนต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่จะเลือก แต่การเลือกนั้นต้องมีวินัย

⁷⁹ กิติมา ปรีดีคิลก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 74.

⁸⁰ Olver S.I. Kenberry, American Education Foundation: An Introduction, p. 221.

⁸¹ เกียรติวรรณ อมาตยกุล, "การศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาลัทธิอัตถิภาวนิยม (Existentialism)", วารสารครุศาสตร์ 14 (ตุลาคม - ธันวาคม 2528) : 66.

⁸² ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 60.

ในตัวเองและมีความรับผิดชอบต่อการกระทำและผลที่เกิดขึ้นจากการเลือกนั้น⁸³

วิธีการจัดการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ให้ความสำคัญของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง การเรียนการสอนจึงมุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและรู้จักตัวเอง เป็นสำคัญ คือเห็นว่าการเรียนรู้ของผู้เรียนควรเริ่มต้นที่ความอยากรู้ของผู้เรียนเอง ไม่ใช่เริ่มต้นที่ความรู้ที่ครูจะถ่ายทอดให้⁸⁴ ในการเรียนการสอนครูไม่ควรใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ไปให้ผู้เรียนโดยตรงแต่ใช้วิธีการสอนแนะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของผู้เรียน การเตรียมการสอนที่ตายตัวชัดเจนไม่จำเป็น เพราะเท่ากับครูกำหนดให้เด็ก จะต้องให้เด็กมีอิสระที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและวางแผนการเรียนของเขาเอง⁸⁵ วิธีการสอนที่เด่นมากอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริม เอกลักษณ์คือวิธีสร้างความสัมพันธ์กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความกระจำงในเป้าหมายของการเรียนรู้เร็วขึ้น ปรัชญาลัทธินี้เชื่อว่า ความรู้ที่สำคัญของมนุษย์มิใช่ความรู้เชิงทฤษฎีและความรู้ที่ค้นคว้าไปสู่นามธรรม ดังนั้นจึงไม่นิยมความรู้ที่เป็นนามธรรมหรือความรู้ที่ไกลตัวของมนุษย์ แต่จะให้ผู้เรียนได้ศึกษาสิ่งที่ใกล้ตัวเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้⁸⁶

⁸³Edward J. Power, Philosophy of Education (Englewood Cliffs, N.I. Prentice-Hall, 1982), p. 145.

⁸⁴เกียรติวรรณ อมาตยกุล. "ศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาลัทธิอัตถิภาวนิยม (Existentialism)," หน้า 65.

⁸⁵ไพฑูริย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 60.

⁸⁶คณาจารย์ภาควิชาปรัชญา, ปรัชญาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528), หน้า 280.

จ. สรุปแนวคิดปรัชญาการศึกษาอรรถิภาวนิยม

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ มองเห็นว่า เสรีภาพของมนุษย์ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด จึงมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ ความสามารถ ความชำนาญของแต่ละคน ด้วยตนเอง หลักสูตรจึงต้องอยู่บนพื้นฐานความต้องการและความสนใจของผู้เรียน เป็นสำคัญ ผู้สอนมีหลายบทบาทเป็นทั้งผู้ช่วย ผู้สังเกตการณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้เลือกสิ่งต่าง ๆ ตามความต้องการและความสนใจที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเอง วิธีการจัดการเรียนการสอน เน้นให้ผู้เรียน เป็นตัวของตัวเอง โดยฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล และได้กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรับผิดชอบและด้วยตัวเอง

๑. ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา (Buddhism)

ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา หมายถึง ปรัชญาการศึกษาที่มีรากฐาน ความเชื่อมาจากพุทธปรัชญา เนื่องจากมีความเชื่อว่า เนื้อหาของศาสนาล้วนเป็น เนื้อหาของ ปรัชญาด้วยทั้งสิ้น ดังนั้นพุทธธรรมอันเป็น เนื้อหาสาระของพุทธศาสนาก็คือ เนื้อหาสาระของ พุทธปรัชญานั้นเอง และพุทธธรรมได้ครอบคลุมปัญหาในทางปรัชญาไว้อย่างสมบูรณ์ทั้งในทาง ภววิทยา ญาณวิทยา และคุณวิทยา⁸⁷ ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ถือเอาบุคคลเอง เป็นศูนย์กลาง จะต้อง เป็นการ เรียนรู้ด้วยตนเอง จึงเป็นการศึกษาที่ถูกต้องอย่างแท้จริง⁸⁸

ก. ความเป็นมา

พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาหนึ่งที่มุ่ง ให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นปรัชญาชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการครองคนให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การที่จะครองชีวิตอย่างมีความสุขได้นั้นจะต้อง เป็นบุคคลผู้มี

⁸⁷ จิตรกร คัง เกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็คไทย, 2525), หน้า 26-27.

⁸⁸ สัจจพร พรหมเสน. "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์," ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิควารค์, 2526), หน้า 20-21.

ปัญญา (Wisdom) หรือยถาภูตสมมัมปัญญาซึ่งหมายถึงปัญญาที่รู้เห็นตามความเป็นจริงไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของสมมติฐาน (Hypothesis) ปัญญาที่เกิดขึ้นนี้จึงสามารถค้นทุกขได้ เนื่องจากรู้จักปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาอย่างถ่องแท้⁸⁹

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี เป็นบุคคลแรกที่ได้พยายามประยุกต์ปรัชญาการศึกษาไทยมาจากพุทธศาสนา เนื่องจากมองเห็นว่าหัวใจของพุทธศาสนาได้แก่อริยสัจ 4 ก็เหมือนกับวิธีการคิดอย่างใคร่ครวญหรือวิธีการคิดอย่างวิทยาศาสตร์นั่นเอง ส่วนหลักการในคัมภีร์กาลามสูตร สาราณียธรรมและสัพพริสธรรมก็เปรียบได้กับหลักประชาธิปไตย เกี่ยวกับการใช้สติปัญญา การร่วมมือกันและการเคารพในความเห็นของคนอื่น⁹⁰ ต่อมาก็ได้มีผู้ให้ความสนใจเสนอแนวคิดและหลักการ ตลอดจนแนวการนำไปปฏิบัติไว้มากมายทั้งในรูปของตำราและบทความ บุคคลที่นักการศึกษายอมรับและรู้จักกันดีก็คือ ศาสตราจารย์ สาโรช บัวศรี พระราชวรรมณี และท่านพุทธทาสภิกขุ

ข. แนวคิดพื้นฐาน

พุทธศาสนามีความเชื่อว่าธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ก็คือทุกข์ จุดมุ่งหมายของการศึกษาในพระศาสนาของพระพุทธศาสนา คือความหลุดพ้นจากทุกข์ เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นอุปการณเพื่อบรรลจุดมุ่งหมายนี้ทั้งในแง่โลกและในแง่ของศาสนา⁹¹ นอกจากนี้พุทธองค์ได้เสนอแนวการแก้ปัญหาโดยให้รู้จักแก้ปัญหาด้วยวิธีการแก้ปัญหา ด้วยหลักต่าง ๆ ดังนี้คือ

⁸⁹ พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ, "พุทธปรัชญา," วารสารพุทธจักร (39 กุมภาพันธ์ 2528): 9.

⁹⁰ เพ็ญสิริ จีระเดชกุล, เอกสารประกอบการสอนวิชาการศึกษา 471 (พิษณุโลก: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, บ.ป.ป.), หน้า 180.

⁹¹ วิจิตร เกิดวิสัย. "ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนาเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519), หน้า 187.

8 ประการ

1. หลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ ไม่หย่อนหรือไม่เครียดจนเกินไป ด้วยมรรค
2. หลักศีลบุรุษ 8 ประการ
3. หลักช่วยเหลือตนเอง (อคฺคาที อคฺคโน นาโถ)
4. หลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งเชื่อว่าสิ่งใดเกิดมาแต่เหตุ ต้องรู้เหตุ
5. หลักสติสัมปชัญญะ
6. หลักเว้นความชั่วทำความดี และทำจิตใจให้หมั่นจดจ่อใส่ใจอยู่เสมอ
7. หลักการไม่ยึดติดมั่นในสิ่งทั้งปวง⁹²

ซึ่งพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าโลกและชีวิต เป็นอนิจจังไม่มีอะไรแน่นอน มนุษย์จึงไม่ควรแสวงหาความสุขด้วยการยึดมั่นถือมั่น ซึ่งล้วนแต่จะทำให้เกิดทุกข์ ดังนั้นมนุษย์จึงควรพัฒนาความรู้ซึ่งพุทธศาสน์จักไว้ 2 ระดับคือ

1. สุตะ ซึ่งเป็นความรู้สามัญที่ศึกษาเล่าเรียนอยู่ทั่วไป อาจจะนำมาเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพ และนำมาอวดกัน
2. ปัญญา ซึ่งเป็นความรู้ระดับสูงที่เกิดขึ้นภายในตัวเอง สามารถนำมากลั่นกรองและวิเคราะห์ความรู้ ระดับสุตะอย่างลึกซึ้ง⁹³

ค. หลักการสำคัญ

พระราชวรมณี ได้กล่าวถึงหลักไตรสิกขา หรือหลักการศึกษ 3 ประการ พอสรุปได้ดังนี้

1. การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตจากกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา

⁹² สุรคณฺ์ เพลิงงาม, "วิธีแก้ปัญหาคามหลักพุทธศาสนา," วารสารการศึกษาผู้ใหญ่ 16 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2522): 35.

⁹³ ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 158-159.

2. การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริม
คุณภาพและสมรรถภาพของจิตเรียกว่า อธิจิตศึกษา

3. การฝึกฝนอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตาม
ความเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดมั่น
ในสิ่งต่าง ๆ ต้มกิลเลสค์ทุกขได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า
อธิปัญญาศึกษา⁹⁴

ง. องค์ประกอบทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาย่อม เป็นสิ่งเดียวกันกับเป้าหมายของชีวิต ในเมื่อ
เป้าหมายของชีวิตในทางพุทธศาสนา คือ การบรรลุสภาวะที่ปราศจากทุกข์ ดังนั้นการบรรลุ
สภาวะที่ปราศจากทุกข์ จึง เป็นเป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาคด้วย⁹⁵ ถ้าหากจะแบ่ง
จุดมุ่งหมายการศึกษาทางพุทธศาสนาให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ก็พอจะแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนมีความรู้สึก ความจำ จิตใจ
และความรู้อยู่บ้างแล้ว แต่ยังมีสติปัญญา โกรธหลง ดังนั้นการศึกษาจึงมุ่งพัฒนาอกุศล
เหล่านี้ให้ลดลง และพัฒนาความรู้ ความจำ ความคิด เพื่อให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม⁹⁶

2. เกี่ยวกับสังคม เนื่องจากสังคมต้องมีกฎเกณฑ์ ต้องมีความร่วมมือ
ต้องมีการเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ต้องใช้ปัญญาในการครองชีวิตอยู่ร่วมกัน จึงจำเป็นต้อง
เข้าใจสาราณียธรรม 6 อปรีหานิยธรรม 7 และสัพพริสธรรม⁹⁷

⁹⁴ พระราชวรเมธี, ปรัชญาการศึกษาไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิโกลบอล คิมทอง, 2525), หน้า 166-168.

⁹⁵ จิตรกร คัง เกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 91.

⁹⁶ ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 160.

⁹⁷ กิตติมา ปรีศดิถลก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 14.

3. เกี่ยวกับลักษณะของการเรียนรู้ เพื่อให้รู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล ในการแก้ปัญหาของชีวิตอย่างมีปัญญา

4. เกี่ยวกับความรุ่มเย็นของชีวิตมนุษย์ทั่วไปกับการพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณธรรม จริยธรรมทำให้เกิดความรุ่มเย็นแก่ชีวิตและสังคมโดยทั่วไป⁹⁸

หลักสูตร

ในส่วนเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของหลักสูตรประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เนื้อหาที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพส่วนหนึ่ง และเนื้อหาที่จำเป็นต่อการพัฒนาในด้านจิตใจ อีกส่วนหนึ่ง⁹⁹ เพราะการพัฒนาความเป็นมนุษย์ (Manhood) จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุและ จิตใจไปพร้อมกัน หลักสูตรที่ควรนำมาประยุกต์ นั้นคือ

1. หลักสูตรวัย 4
2. หลักสูตร 5
3. หลักสูตรจิตสมุบัติ
4. หลักสูตรลักษณะ
5. หลักสูตรชีวิตปฏิบัติ = หลักสูตรศึกษา = โอวาทปาฏิโมกข์ =

มรรค 8¹⁰⁰

หลักสูตรอาจแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ หลักสูตรแบบชาวบ้านและหลักสูตร แบบศาสนา หลักสูตรแบบชาวบ้าน คือหลักสูตรที่สอนให้คนเป็นคนดีในโลกนี้ ทั้งในด้านการ ประกอบอาชีพ ด้านความประพฤติ และด้านจริยธรรม แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

⁹⁸ ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 160-161.

⁹⁹ จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 108-109.

¹⁰⁰ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับปรับปรุงแก้ไข (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2528), หน้า 187.

1. ระดับบุคคล เช่น สัปปริสธรรม 7 มรรค 8 และอิทธิบาท 4
2. ระดับกลุ่ม เช่น สังคหวัตถุ 4 ธรรมาสนธรรม 4 และพรหมวิหาร 4
3. ระดับสังคมและประเทศชาติ เช่น ทศพิธราชธรรม เป็นต้น

ส่วนหลักสูตรแบบศาสนานั้นคือ หลักสูตรที่มุ่งพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม
ล้วน ๆ ซึ่งประกอบด้วยหลักอริยสัจ 4 หลักชั้น 5 หลักไตรลักษณ์ และหลักปฏิจจจสมุပ္บาท¹⁰¹

ผู้สอน

ในแง่ของปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา ครูเป็นปูชนียบุคคล คุณค่า
สูงสุดของครูก็คือ ได้ทำให้โลกดีขึ้น ครูมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับศิษย์ คือ สอนศิษย์ ให้รู้จริง
(รู้หนังสือ รู้อาชีพ รู้ธรรมะ) ช่วยให้ลูกศิษย์พ้นจากความทุกข์¹⁰² เป็นผู้ถ่ายทอดศิลปะ
วิทยาการ เป็นผู้สืบทอดบรรพคุณทางวัฒนธรรมและปัญญาของมนุษยชาติ ค้นคว้าแสวงหาความรู้ให้
กว้างขวางลึกซึ้งแล้วนำเอาวิชาการศึกษาที่สะสมมาถ่ายทอดให้ศิษย์ เพื่อนำศิลปวิทยาไปใช้ทำกิจการ
ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป และเป็นกัลยาณมิตร คือ การเป็นผู้ชี้แนะ เป็นผู้กระตุ้นเตือน
ให้ศิษย์รู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญา ฝึกการใช้ปัญญา และรู้จักรับผิดชอบ สะสมคุณธรรมให้เกิดขึ้น
ในคน ให้เป็นคนไม่มีปัญหา¹⁰³

นอกจากบทบาทและหน้าที่ดังกล่าว ผู้ทำหน้าที่สั่งสอนหรือให้การศึกษา
แก่ผู้อื่นพึงประกอบด้วยคุณสมบัติ และประพฤติกปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

- ก. เป็นกัลยาณมิตร ประกอบด้วยคุณสมบัติของกัลยาณธรรม 7 ประการ
ดังนี้

¹⁰¹ วีระยุทธ วิเชียรโชติ, "ปรัชญาการศึกษาแบบอารนิยมตามแนวพุทธศาสนา"
ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ หน้า 34.

¹⁰² พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์,
2527), หน้า 39-40.

¹⁰³ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับปรับปรุงแก้ไข, หน้า 171-174.

1. อโย-นารัก ในฐานะ เป็นที่สบายใจและสนิทสนมชวนให้อยาก
เข้าไปปรึกษาไต่ถาม
2. ครู-นำเคารพ ในฐานะประพฤตินิยมกรรมแก่ฐานะ ให้เกิด
ความรู้สึกรอบอุ้มใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
3. ภาวนิโย-น่ายกย่อง เป็นที่ยกย่องควรเอาอย่าง คือ มีความรู้
และภูมิปัญญาแท้จริง และ เป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงคนอยู่เสมอ
4. วัตถุประสงค์ครูจักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรจะถูก
จะใช้อย่างไรคอยแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนิกขโม-อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม
ทุกอย่างอยู่เสมอ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ
6. คัมภีร์จะ กะดัง กัดดา-กล่าวชี้แจงแถลง เรื่องต่าง ๆ
ที่ลึกซึ้งได้
7. โน จัฏฐาเน นิโยชเย-ไม่แนะนำในเรื่อง เหลวไหล หรือ
ชักจูงไปในทาง เสื่อมเสีย
 - ข. ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้ โดยตั้งคนอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรม
เรียกว่า ธรรมเทศกธรรม 5 ประการคือ
 1. ออนุททิกตา สอนให้มีขึ้นตอนหรือ เนื้อหาถูกลำดับ
 2. ปริยายทสสารี จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล
 3. อนุทผาดา สอนด้วยจิต เมตตา มุ่งจะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับ
คำสอน
 4. อนามีสันกร สอนมิใช่มุ่งที่ตนจะได้ผลประโยชน์ตอบแทน
 5. อนุปัทัจจ สอนตามหลักเนื้อหา ไม่ยกตน ไม่เสียคสีข่มผู้อื่น

ค. ครูที่สามารถมีลีลาของนักสอนดังนี้

1. สันตสนา จะสอนอะไร ก็ชี้แจงอธิบายให้ผู้ฟัง เข้าใจแจ่มแจ้ง
2. สมาทปนา สิ่งใดควรทำก็บรรยายให้มองความสำคัญ

เห็นสมจริงจนผู้ฟังอยากลงมือทำ

3. สมุคเตชนา เร้าใจให้เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจ
แข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวยากลำบาก
4. สัมปหังสนา ทำบรรยายภาคให้สนุกสดชื่นแจ่มใส ให้ผู้ฟังชุ่มชื่น
มีความหวัง มองเห็นผลดี และทางสำเร็จ

ง. ครูตรวจสอบตนเองด้วยลักษณะการสอนของพระบรมครู 3 ประการ คือ

1. สอนด้วยความรู้จริง ทำได้จริง จึงสอนเขา
2. สอนอย่างมีเหตุผล ให้เขาพิจารณาเข้าใจด้วยปัญญาของเขา
3. สอนได้ผลจริง สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้น ๆ

จ. ปฏิบัติต่อศิษย์ ผู้สอนพึงอนุเคราะห์ศิษย์ตามหลักธรรม เสมือน เป็น
ทิศเบื้องขวา¹⁰⁴ ดังนี้

1. แนะนำฝึกฝนให้เป็นคนดี
2. ให้เรียนดี คือสอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
3. บอกลิขภัยให้สิ้นเชิงโดย ไม่ปิดบัง
4. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง
5. ทำการป้องกันในทิศทั้งหลาย คือช่วยคุ้มครองและเป็นที่พึ่ง

ของศิษย์¹⁰⁵

¹⁰⁴ พระราชวรมณี, ธรรมนุชชีวิต (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2529),
หน้า 61-64.

¹⁰⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 76.

ผู้เรียน

หน้าที่และบทบาทของผู้เรียนตามทัศนะของพุทธศาสตร์ นั้น ผู้เรียน มีหน้าที่โดยตรง คือ การสร้างการศึกษาให้เกิดขึ้นแก่ตนหรือการทำตนให้เป็นผู้มีการศึกษา โดยการรู้จักใช้ประโยชน์จากกัลยาณมิตร และการรู้จักคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ เท่าที่ จะยังผลให้เกิดปัญญาที่แท้ ซึ่งพ่วงมาด้วยอิสรภาพและความกรุณา ผู้เรียนที่ได้รับผลสำเร็จจาก การศึกษาจะเจริญงอกงามขึ้นในแนวของอัตถะ 2 อย่างคือ

1. อัตถัตถะ ประโยชน์ตน คือความเจริญงอกงามที่เป็นประโยชน์ แก่ชีวิตของเขา ได้แก่ ความงอกงามแห่งสติปัญญาและคุณธรรม

2. ปรัตถะ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น เช่นรู้จักหน้าที่ รู้จักความ รับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้จักรักษาระเบียบวินัยของสังคม คือชีวิตของเขาได้เกื้อกูลผู้อื่น เพื่อ ประโยชน์แก่ชีวิตที่ร่วมกันของคนทั้งหลายด้วย¹⁰⁶

บทบาทของผู้เรียนสรุปได้ว่า ผู้เรียนเป็นผู้ฝึกฝนตนเองอย่างถูกต้อง และสมบูรณ์ มองสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงและมีทัศนคติต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง เป็นผู้ยินดีรับฟัง คำแนะนำสั่งสอนตลอด จนความคิดเห็นของบุคคลทั่วไป เป็นคนใจกว้างต่อแหล่งความรู้ต่าง ๆ แต่ต้องมีการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนด้วยตัวเองแล้วจึงยอมเชื่อถือ เป็นผู้มีคุณละเอียดยุติธรรมในการ ศึกษาค้นคว้า เรียกได้ว่าเป็นผู้มีวิญญาณแห่งการเป็นนักวิจัย ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นผู้ที่พร้อมจะทำประโยชน์เพื่อสังคมโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว¹⁰⁷

วิธีการจัดการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนตามแนวคิดปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ เน้นการ พัฒนาสติและปัญญาให้ผู้เรียนมีความคิดในเชิงวิเคราะห์แก้มปัญหาอย่างสร้างสรรค์และมีการพิจารณา ในการคิดพิจารณา เพื่อนำไปควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอกในรูปของการประยุกต์และความคุม

¹⁰⁶ พระราชวรเมธี, ปรัชญาการศึกษาไทย พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 134-135.

¹⁰⁷ จิตรกร ตั้ง เกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 129-133.

สิ่งแวคล้อมภายในหรือจิตใจในรูปของศาสนธรรม¹⁰⁸

ยุทธวิธีในการจัดกระบวนการ เรียนการสอนของปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มี
มีดังต่อไปนี้

1. รู้จักบุคคลที่จะสอน
2. เลือกเนื้อหาและวิธีการสอนให้ เหมาะกับผู้เรียน
3. สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม
4. สอนจากสิ่งที่เห็นง่ายไปหาสิ่งที่เห็นยาก
5. สอนจากสิ่งที่รู้ไปยังสิ่งที่ไม่รู้
6. สอนด้วยวิธี เปรียบ เทียบ
7. สอนด้วยอุปกรณ์การสอน เช่น
 - ก. ใช้เหตุการณ์ปัจจุบันหรือ เหตุการณ์เฉพาะหน้า เป็นอุปกรณ์
 - ข. ใช้ภาพนิมิตหรือฉายภาพยนตร์
 - ค. ใช้วิธีการทดลองให้ได้ประสบการณ์ด้วยตนเอง
8. สอนด้วยการทำตัวอย่างให้ดู
9. สอนด้วยการปฎิบัติวิชันนา (ตามปัญหา)¹⁰⁹

ส่วนขั้นตอนของการ เรียนการสอนแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ¹¹⁰

¹⁰⁸ วีระยุทธ วิเชียรโชติ, "หลักสูตรเพื่อพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสตร์" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 8 หน้า 51.

¹⁰⁹ ประสาร ทองภักดี, ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า (กรุงเทพมหานคร: คำรงการพิมพ์, 2520), หน้า 19.

¹¹⁰ วรวิทย์ วสินสรากร, "จากพุทธปรัชญาสู่ปรัชญาการศึกษาไทย," วิจัยและวิคผล 4 (2527): 108.

1. **ชั้นปรียัติ** เป็นชั้นที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการเล่าเรียนจดจำได้ ความรู้เหล่านี้จะได้จากภายนอกที่เรียกว่า "ปรโตโมษะ"¹¹¹ ซึ่งแปลว่าเสียงจากที่อื่น จากการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้จากการแนะนำข่าวสาร การถ่ายทอดจากผู้ เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน หนังสือ ฯลฯ ซึ่งความรู้ที่ได้จะต้องเป็นความรู้ในทางที่ดี ไม่ผิดพลาด จึงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน

2. **ชั้นปฏิบัติ** เป็นชั้นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงตามหลักไตรสิกขา ซึ่งตรงกับหลักการเรียนการสอนโดยการกระทำของ จอห์น คิวอี้ ความรู้ชั้นนี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดและเกิดปัญญา ซึ่งการฝึกให้คิดอย่างผู้มีปัญญานี้ พระราชวรมุนีได้กล่าวไว้ในปรัชญาการศึกษาไทย เล่มเดียวกันว่าจะต้องคิดแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำใจโดยแยบคาย หรือคิดถูกวิธีหรือที่เรียกว่ารู้จักคิด หรือคิดเป็น นั่นคือการคิดตามแนวของปัญญา คือ การรู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ

3. **ชั้นปฏิเวธ** เป็นชั้นรู้จริงในสิ่งที่ศึกษา หรือที่เรียกว่า "รู้แจ้ง" ในความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย สามารถจัดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ได้

จ. สรุปแนวคิดของปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เกิดจากการนำเอาพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้ เป็นหลักในการจัดการศึกษา โดยมุ่งพัฒนาสติปัญญาเพื่อการแก้ปัญหาชีวิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เนื้อหาหลักสูตรจึงประกอบด้วยเนื้อหาที่จำเป็นต่อวิชาชีพและเนื้อหาที่จำเป็นต่อการพัฒนาจิตใจ ผู้สอนต้องเป็นบุคคลที่สามารถช่วยเหลือ ชักจูง แนะนำ ชี้แจง และเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถออกช่องทางให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติตามแนวทางการฝึกอบรมได้อย่างถูกต้อง ผู้เรียนเป็นผู้คอยฟังคำแนะนำของผู้สอน ฝึกใช้ความคิดอย่างวิเคราะห์ใคร่ครวญเพื่อไม่ให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน วิธีการจัดการเรียนการสอน เน้นการฝึกฝนอบรมแก่ผู้เรียนประพฤติกปฏิบัติอย่างมีระเบียบวินัยทางกาย วาจา ใจ ซึ่งประกอบด้วยปรียัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ

¹¹¹ พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษา ฉบับปรับปรุงแก้ไข, หน้า 226.

ปรัชญาการศึกษาที่ได้กล่าวมาทั้ง 6 ลัทธิ ต่างก็มีแนวคิดและจุดเด่นต่างกัน ออกไป เช่น ปรัชญา ลัทธิสารัตถนิยม เน้นการอนุรักษ์สืบต่อมรดกทางวัฒนธรรม ปรัชญาลัทธิ นีรันทรนิยม เน้นการพัฒนาสติปัญญาและความมีเหตุผลของผู้เรียน ปรัชญาลัทธิพัฒนาการนิยม เน้นที่ การพัฒนาบุคคลให้รู้จักคิดลึกลงมือปฏิบัติแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ปรัชญาลัทธิปฏิรูปนิยม เน้นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักพัฒนาตนเอง สมาชิกในสังคม เพื่อการปฏิรูปสังคม ขึ้นมาใหม่ ปรัชญาลัทธิอรรถิภาวนิยมมุ่งให้เกิด เสรีภาพและความรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นหลัก และปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา เน้นที่การหลีกเลี่ยงภาวะที่ทำให้เกิดทุกข์ ตั้งอยู่ในหลักไตร ลิงขา ได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา ความคิดเห็นและความเชื่ออันเกิดจากการพิจารณาปรัชญาที่ได้ กล่าวมาแล้วมี 3 ประการ คือ ประการแรก การพรรณาวิเคราะห์ ประการที่สอง การวิจารณ์ - ประเมินผล ประการสุดท้าย เป็นการอนุมานหรือคาดคะเน ซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็น สิ่งที่ช่วย เสนอแนวคิดของแต่ละปรัชญาให้มีลักษณะที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนว่า ปรัชญาการศึกษา ในระดับใด ประเภทใด ความสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและ ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีที่มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร้หยุดยั้ง จึงจำเป็นอยู่เองที่จะต้องปรับปรัชญาการศึกษาให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ฉะนั้น การวิจัยทางปรัชญาการศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่งต่อกระบวนการทางการศึกษา เนื่องจากผลการ วิจัยทางปรัชญาการศึกษาจะช่วยยืนยันให้นักการศึกษาได้ทราบว่าปรัชญาการศึกษาลัทธิใดมีความ เหมาะสมกับการศึกษาในแต่ละระดับ แต่ละประเภทอย่างไรซึ่ง เป็นการพิจารณาปรัชญาการศึกษา อย่างถี่ถ้วนอีกประการหนึ่ง ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถตรวจสอบด้วยระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัย เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยต่าง ๆ พบว่าส่วนใหญ่เป็นการสำรวจแนวคิด โดยใช้วิธีการ สอบถามความคิดเห็นทางปรัชญาการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง รองลงไปคือการวิจัยในลักษณะ เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดและการปฏิบัติจริงของกลุ่มตัวอย่าง สำหรับงาน วิจัยแนวคิด เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากเอกสาร จากการค้นคว้าพบว่ามีผลงานวิจัยต่าง ๆ ดังนี้ คือ

วิจิตร เกิดวิไลษฐ์ ได้วิจัย เรื่อง "ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" โดยวิธีวิจัย เอกสารจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา ใช้วิธีการอ่าน เพื่อ เก็บข้อมูลนำมา

สิ่ง เคารวะ เป็นหมวดหมู่แล้ววิเคราะห์แยกแยะ เหตุผล เทียบเคียงกับระบบความคิดตามแนวนิยมของปรัชญาการศึกษา คือ เมคคาพิลิกส์ ญาณวิทยา และจริยศาสตร์เป็นพื้นฐาน ผลการวิจัยสรุปว่า ทิศนะทางการศึกษาในพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีจุดมุ่งหมายอุดมคติที่แน่นอน ตลอดจนมีแนวทางในการจัดหลักสูตรมีวิธีการ เรียนการสอน เป็นลักษณะพิเศษของคนโดยเฉพาะ และ เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ พุทธปรัชญามิได้มุ่งสนองความต้องการของความคิดแต่ทว่าเกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการของชีวิต ดังนั้นจึงสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง ลักษณะเด่นของพุทธปรัชญาคือ มีแนวความคิดที่เปิดกว้างสามารถรับแนวความคิดจากปรัชญาลัทธิอื่น ๆ ได้ และที่สำคัญคือมุ่งพัฒนาจิตใจในระดับสามัญและระดับสูง (โลกุตระ) การพัฒนาจิตใจในทั้งสองระดับนี้ หลักสูตรยังได้กำหนดการฝึกฝนไว้ด้วย¹¹²

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้ศึกษาปรัชญาการศึกษาของไทย ช่วงมีพุทธศักราช 2411-2475 โดยการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ จากการศึกษาพบว่า อุดมคติทางการศึกษาของสังคมไทยในช่วงดังกล่าวมีอุดมคติทางการศึกษาคาม ลัทธิปรัชญาสารัตถนิยมมากกว่าพัฒนาการนิยมหรือนิรันดรนิยม¹¹³

ฉัตรชัย น่วมโพธิ์ ได้วิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากบทความทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในวารสารการศึกษา ระหว่างปีพุทธศักราช 2520-2529" ผลการวิจัยพบว่า มีแนวความคิดโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมสูงสุดในทุกองค์ประกอบ รองลงมาคือลัทธิอรรถกถาวิชชาธรรมชาตินิยมในทุกองค์ประกอบ ส่วนแนวคิดที่มีแนวโน้มต่ำในทุกองค์ประกอบ คือ ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา เมื่อแบ่งพิจารณาเป็น 2 ช่วง คือในช่วงแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) และช่วงแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) พบว่ามีแนวโน้มด้านความคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาในทำนองเดียวกับดังกล่าวมาแล้วข้างต้น และ เมื่อนำผลการวิจัยมา เทียบเคียงกับวัตถุประสงค์และนโยบายของแต่ละช่วง แผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับที่ 4 มีองค์ประกอบด้านจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และหลักสูตรของบทความสอดคล้องกับ

¹¹² วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" หน้าบทคัดย่อ.

¹¹³ วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาการศึกษาไทย 2411-2475 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พันธ์พิบูลย์, 2526), หน้า 103.

วัตถุประสงค์และนโยบายของแผนฯ และในช่วงแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับที่ 5 พบว่าองค์ประกอบด้านจุดมุ่งหมายทางการศึกษา หลักสูตร ผู้เรียน และวิธีการจัดการเรียน การสอนของบทความ มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายของแผนฯ¹¹⁴

จากตัวอย่างงานวิจัยข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาจะแปรเปลี่ยนไป ตามสภาพการณ์ของแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งได้แก่การได้รับอิทธิพลทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ หรือแม้แค่ศาสนา ทำให้สิ่งผลคือความคิดของนักปรัชญา นักการศึกษา และ นักวิชาการ ที่จัดลำดับความสำคัญกับปรัชญา ลัทธิโคลิทธิหนึ่งที่เห็นว่าเหมาะสมกับสภาพการณ์ นั้น เพื่อเป็นหลักในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในขณะนั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการ อนุমানอย่างมีหลักการและมีเหตุผลนั่นเอง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสัมมนา

คำว่า "สัมมนา" เป็นศัพท์บัญญัติทางวิชาการ ซึ่งเกิดจากสนธิระหว่างคำ 2 คำ คือ

ส และ มน

ส เป็นคำที่มาจากภาษามาลี มีความหมายว่า รวมกัน ร่วมด้วยกัน หรือเพียงกัน

มน เป็นคำที่มาจากภาษามาลี มีความหมายว่า ใจ โดยนัยอาจหมายถึง คิดก็ได้ เมื่อนำทั้งสองศัพท์มาเชื่อมกันด้วยวิธีนิคหิตสนธิ กลายเป็น สมน รวมกับ มน เป็นสัมมน แล้วยิศเสียงพยางค์ท้ายออกไปจึงกลายเป็นสัมมนา¹¹⁵ แปลว่า ร่วมใจกัน

¹¹⁴ฉัตรชัย น่วมโพธิ์, "การวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจาก บทความทางการศึกษานอกโรงเรียน ใน วารสารการศึกษา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสารคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า บทคัดย่อ.

¹¹⁵ชำนาญ รอดภัย, สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2500), หน้า 1-2.

(meeting of the minds) ใช้แทนศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Seminar¹¹⁶

สำหรับคำว่า "Seminar" กร่อนมาจากคำว่า "Seminary" แต่เดิมหมายถึง โรงเรียนสอนพระในศาสนาคริสต์ ซึ่งอาจเรียกว่า "Theological Seminary" โรงเรียนสอนศาสนาต่อมา Seminary กร่อนมาเป็น Seminar ซึ่งใช้ในการสอนทั่ว ๆ ไปในระดับสูง ดังกล่าว¹¹⁷

การสัมมนาตามทางปฏิบัติในสังคมไทย เป็นชื่อรูปแบบของกระบวนการจัดประชุม เป็นการทำให้มีการคิดรวมกันเป็นกลุ่ม (Group thinking) ที่อาจจะเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดยึดหยุ่นได้บ้าง สุดแต่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อจะได้ไม่เคร่งครัดในรูปแบบมากเกินไป ส่วนมากจะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละแขนงวิชามาบรรยายตามหัวข้อที่ได้กำหนด อาจจะมีการเปิดอภิปรายสาธารณะ (open-forum period) หรือให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาซักถามและอภิปรายร่วมด้วย ในบางครั้งก็จะจัดแบ่งผู้ร่วมสัมมนาเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ให้อภิปรายปัญหาที่กำหนดให้ โดยมีวิทยากรเป็นผู้คอยให้คำแนะนำเมื่อจำเป็น¹¹⁸

การสัมมนาให้ประโยชน์โดยทั่วไป เหมือนการประชุมในรูปแบบต่าง ๆ หากแต่มีส่วนเพิ่มเติมอันเป็นผลโดยตรงที่ผู้จัดสัมมนาหวังจะให้เกิดขึ้นรวมอยู่ด้วย อันอาจจำแนกประโยชน์โดยสรุปได้คือไปนี้

1. ช่วยให้มีการค้นคว้าทางความคิดในอันที่จะร่วมกันแก้ปัญหา
2. ช่วยให้มีการศึกษาค้นคว้ารายละเอียดของข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกัน
3. ทำให้มีความก้าวหน้าทางด้านวิชาการอันเป็นผลจากการเสนอบทความ
4. ทำให้ผู้เข้าสัมมนาได้มีโอกาสแสดงออกตามความคิดเห็น ได้เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ จากการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ และเกิดความคิดสร้างสรรค์¹¹⁹

¹¹⁶ กรมสามัญ, ประมวลศัพท์บัญญัติทางวิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2500), หน้า 40.

¹¹⁷ ชำนาญ รอดภัย, สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน, หน้า 5.

¹¹⁸ สมิต ฉัชฎกร, คู่มือการจัดประชุมและการประชุมแบบต่าง ๆ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรืองอักษร, 2525), หน้า 71.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73-74.

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นประจักษ์ และการสำรวจเนื้อหาซึ่งแฝงอยู่กับเครื่องมือสื่อสารโดยวิธีการจัดประเภท จัดทำตารางหาค่า จากสัญลักษณ์และใจความ เพื่อที่จะได้ทราบซึ่งความหมายและผลกระทบ¹²⁰

การวิเคราะห์เนื้อหา มีความหมายเหมือนกับการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ซึ่งเป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่ง ในการทำเครื่องมือให้มีความเชื่อถือได้ (Reliability) และมีผลสรุปที่เที่ยงตรง (Validity) จากข้อมูลไปสู่บริบท (Context) ของข้อมูล¹²¹

หรืออาจกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยเพื่อบรรยายอย่างเป็นปรนัย (Objective) เป็นระบบ (Systematic) และเป็นเชิงปริมาณ (Quantitative) ในเนื้อหาของเอกสารที่ปรากฏ¹²²

ความเป็นระบบ (Systematic) หมายถึงการเลือกเนื้อหาที่จะนำมาวิเคราะห์ ซึ่งควรกระทำไปอย่างมีหลักเกณฑ์ มีการกำหนดแผนการล่วงหน้า และในขณะที่ทำการวิเคราะห์ ผู้วิเคราะห์จะต้องไม่เขวออกไปจากสิ่งที่ตนกำลังศึกษาอยู่

ความเป็นปรนัย (Objective) หมายถึง การจำกัดวิธีจำแนกประเภทให้เฉพาะเจาะจงเพื่อให้ทุกคนยึดคำจำกัดความเดียวกันนั้น ทำการวิเคราะห์แล้วได้ผลออกมาเหมือนกัน

¹²⁰ อรุณ เลิศจรรยาภักดิ์, "การวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาของข่าวของสถานีวิทยุสามสถานีในประเทศไทย เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2520," วารสารครุศาสตร์ 1-2 (มีนาคม 2524) : 16.

¹²¹ Klaus Krippendorff, Content Analysis : An Introduction to Its Methodology (London : Sage Publications Inc., 1980), p. 2.

¹²² Bernard Berelson, Content Analysis in Communication Research (Glencoe Illinois : Free Press, 1952), p. 18.

เชิงปริมาณ (Quantitative) มุ่งในแง่ผลของการวิเคราะห์ว่าจะต้องให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวเลขแง่ใดแง่หนึ่ง เช่น ความถี่ เปอร์เซนต์ อัตราส่วน เป็นต้น¹²³

จากคำกล่าวข้างต้น การวิเคราะห์เนื้อหาจึงเป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งที่มีระบบ มีการสร้างเครื่องมือที่มีความเป็นปรนัย (Objectivity) และความเชื่อถือได้

เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของเนื้อหาที่ปรากฏ อีกทั้งผลของการวิเคราะห์เนื้อหาอาจมีลักษณะที่อธิบายความหมายของเนื้อหาได้ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แต่ทั้งนี้จะต้องยอมรับข้อตกลงต่อไปนี้คือ

1. การอ้างอิงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความหมายกับเนื้อหา หรือระหว่างเนื้อหากับผล สามารถที่จะทำได้อย่างมีความตรง (Validity) หรือสามารถศึกษาความสัมพันธ์ได้จริง
 2. การศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏ (Manifest) เป็นสิ่งที่มีความหมาย ในการวิเคราะห์เนื้อหาควรอ่าน "เฉพาะข้อความที่ปรากฏ" โดยไม่ "คำนึงถึงความหมายอันลึกซึ้ง"
 3. รายละเอียดเชิงปริมาณของเนื้อหาการสื่อสาร เป็นสิ่งที่มีความหมาย
- อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์เนื้อหาบางประการอาจจะต้องมีข้อตกลงมากกว่านี้¹²⁴

การวิเคราะห์เนื้อหามักอิงกับผู้วิเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือผลการวิเคราะห์เนื้อหาเดียวกัน แต่ต่างที่คนวิเคราะห์มักให้คำคอมเมนต์ต่างกัน ทั้งนี้มาจากแหล่งความคลาดเคลื่อนหลายอย่าง เช่น ลักษณะและความสามารถของผู้วิเคราะห์ ความสมบูรณ์ของข้อมูล การสุ่มข้อมูลมาวิเคราะห์ วิธีการวิเคราะห์ และการจัดทำรายงาน¹²⁵

¹²³ Emery Edwin and Companies, Introduction to Mass Communication (New York : Mead and Company Inc., 1966), p. 181.

¹²⁴ Bernard Berelson, Content Analysis in Communications Research, pp. 18-20.

¹²⁵ อุทุมพร จามรมาน, การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณลักษณะ (กรุงเทพมหานคร : พันนิหัมบลิชซิ่ง, 2531), หน้า 14.

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา พบว่ายังไม่เคยมีผู้ใด
ทำการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารการสัมมนาเลย เท่าที่ปรากฏเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการ
วิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือพิมพ์ จากแบบเรียน จากหนังสือสำหรับเด็ก จากนิตยสาร
นวนิยาย วรรณคดีและวรรณกรรม และจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีผลการวิจัย
สรุปได้ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือพิมพ์รายวัน สรุปได้ว่า หนังสือ
พิมพ์รายวันมีระดับการเสนอข่าวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศใกล้เคียงกัน¹²⁶ แต่มี
ลักษณะการเสนอเนื้อหาแตกต่างกันในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ เช่น หนังสือพิมพ์ไทยรัฐเน้นหนัก
ในด้านบทความทางวิทยาศาสตร์ และหนังสือพิมพ์เคลนิวิสเน้นหนักในด้านบทความสังคมศาสตร์¹²⁷
ส่วนการเสนอเนื้อหาหน้าสำหรับเด็กและเยาวชน เน้นการสอนเกี่ยวกับค่านิยมด้านความมีสั
ัญญา¹²⁸ และเสนอจริยธรรมเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มากที่สุด¹²⁹ สำหรับการเสนอ

¹²⁶ เกษม ศิริสัมพันธ์, "การวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือพิมพ์รายวันใน
กรุงเทพมหานคร 14 ฉบับ" (รายงานการวิจัย แผนกวารสารศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507), หน้า 2-3.

¹²⁷ จาระไน แกลโกศล, "การวิเคราะห์เนื้อหาทางการศึกษาของหนังสือพิมพ์
รายวันของไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาโศคศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511), หน้า 75.

¹²⁸ ชฎา เปรมโยธิน, "หนังสือพิมพ์รายวันกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน : ศึกษา
เชิงวิเคราะห์เนื้อหาหน้าสำหรับเด็กและเยาวชน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการ
ประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 25-27.

¹²⁹ ชูลสุข วิเชียรวรรณ, "การวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือพิมพ์รายวันเกี่ยวกับการ
เสริมสร้างจริยธรรมของเด็กและเยาวชน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาสารคดีศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 137-138.

เกี่ยวกับการพัฒนาศรมีปริมาณน้อยมาก ซึ่งจะเน้นเนื้อหาการมีส่วนร่วมในสังคมของสตรี¹³⁰

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาจากแบบเรียนสังคมศึกษาระดับประถมได้บรรจุเนื้อหาที่มีผลต่อการสร้างความคิดรวบยอดด้านค่านิยมและคำสอนศาสนา การอยู่ร่วมกันในชุมชนขนบธรรมเนียมประเพณี¹³¹ ส่วนเนื้อหาแบบเรียนวิทยาศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทุกเล่มมีเนื้อหาข้อเท็จจริงมากที่สุด¹³²

งานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาสำหรับเด็ก มีเนื้อหาสาระให้ความสนุกสนานให้สาระความรู้ต่าง ๆ แก่เด็ก และให้คุณธรรมบางประการ เช่น ความกตัญญู¹³³ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และความกล้าหาญ เป็นต้น¹³⁴

งานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาจากนิตยสาร มีคอลัมน์บันเทิง คอลัมน์สารคดี คอลัมน์การสาธิต การโฆษณา ด้านสาขาวิชาที่ปรากฏมีการท่องเที่ยว วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม

¹³⁰ พนิด ภูลศิริ, "การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อศึกษามหาบทของหนังสือพิมพ์รายวันต่อการพัฒนาสตรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 45-46.

¹³¹ สมนึก อ่องเอิบ, "การสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีจากหนังสือสังคมศึกษา ระดับประถมศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 200-201.

¹³² พิศร เอกะวิภาส, "การวิเคราะห์เนื้อหาแบบเรียนวิทยาศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 147-148.

¹³³ นิศา ชูโค, กล่อมจิตต์ พลายเวช และกานต์มณี ศักดิ์เจริญ, "การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสืออ่านสำหรับเด็ก" (รายงานการวิจัยเสนอคณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติ ม.ป.ท. 2524 อัดสำเนา), หน้าบทคัดย่อ.

¹³⁴ นุชรี ศรีโรจน์วงศ์, "การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาวัฒนธรรมไทยจากหนังสือสำหรับเด็ก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2524" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 170-171.

ประเพณี ด้านสุขภาพและความงาม เป็นต้น¹³⁵ สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาจากวรรณคดีไทยและ
และนวนิยายสรุปได้ว่า คติพจน์ส่วนใหญ่ในวรรณคดีไทยสมัยรัชกาลที่ 2 ได้รับอิทธิพลคำสอน
จากพุทธศาสนา¹³⁶ การใช้ภาพพจน์มากที่สุดในวรรณคดีวิชาบังคับมัธยมศึกษาตอนปลาย คือการ
ใช้คำที่มีรสความ¹³⁷ และมโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายทุกเรื่อง ได้แก่ การรู้จัก
วิจารณ์อย่างมีเหตุผล มีความเมตตาอารี และมีความกตัญญูกตเวทิต¹³⁸ ส่วนการวิเคราะห์
เนื้อหาหนังสือไทยเกี่ยวกับการเมือง หนังสือที่ผู้แต่งเป็นนักวิชาการมีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิ
ประชาธิปไตยมากที่สุด หนังสือที่ผู้แต่งไม่ใช่ นักวิชาการมีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์มาก
ที่สุด¹³⁹

¹³⁵ เขาวภา เจริญศิลป์, "การวิเคราะห์นิตยสารภาษาไทยสำหรับสตรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้าทศกัณฑ์.

¹³⁶ มุพิน วีระธัญญ์, "การวิเคราะห์คติพจน์จากวรรณคดีไทยสมัยรัชกาลที่ 2 เปรียบเทียบที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

¹³⁷ กัทรารณณ์ ทนัชชัย, "การวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีไทยที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย วิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 152.

¹³⁸ สุภารัตน์ ชรรินชัย, "การวิเคราะห์เนื้อหาด้านมโนทัศน์ทางจริยธรรมในนวนิยายที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสารคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้าทศกัณฑ์.

¹³⁹ บุญเรือง เนียมหอม, "การวิเคราะห์หนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับการเมืองที่จัดพิมพ์ขึ้นตั้งแต่วันที่ 14 ค.ค.2516 ถึงวันที่ 26 ม.ค.2518" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตแผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้าทศกัณฑ์.

จากตัวอย่างงานวิจัยที่สรุปมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถนำไปใช้ในการศึกษาเนื้อหาของหนังสือ เอกสารและสื่ออื่น ๆ ที่มีลักษณะทำนองนี้ ซึ่งริชาร์ด บัคคิ ก็ได้แกแสดความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า "การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถนำไปใช้ในการศึกษาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ หนังสือ วารสาร บทความและสื่ออื่น ๆ ที่มีลักษณะทำนองนี้ รวมตลอดถึงผลของการสัมภาษณ์ เอกสารทางการเมือง¹⁴⁰ เอกสารการสัมมนาก็เป็นสื่ออย่างหนึ่งที่มีลักษณะดังกล่าว และยังไม่มียุคใดทำการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารการสัมมนา มาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา จากเอกสารการสัมมนาในระดับชาติ ซึ่งจะทำให้ทราบปรัชญาการศึกษาหลักที่มีแนวโน้มว่าจะนำมาใช้การจัดการศึกษาของไทยได้อย่างสอดคล้องกับลักษณะสังคมไทยและช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ทราบแนวปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาได้ชัดเจนขึ้น โดยสามารถจัดการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาได้อีกด้วย

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁴⁰ Richard W. Budd, Robert K. Thorp and Lewis Donohen, Content Analysis of Communications. (New York : The Macmillan Company, 1967), p.6.